

ОСИЙ БАНДА

РОМАНДАН БОБЛАР

Қандайдир беҳаловат, безовта уйқуда ётган ҳазрат Саркор қора довулдай бостириб келган совуқ ваҳимадан юраги ўйнаб, уйғониб кетди.

У энг азиз, казо-казо меҳмонлар учун қурилган данғиллама меҳмонхонасининг баҳаво, энг кўркем хонасида, кўш тавақали юмшоқ диванда чалқанча ётарди. Катта кандил ўчирилган, у ер-бу ерга ўрилатилган ранго-ранг чироқлар эса хонани аранг ёритарди... Бош томондаги столда лаган-лаган ковордоқ, парранда гўштлари, мевачева, очилган ва очилмаган коньяк ва арақ, сув ва шарбат солинган шишалар бетартиб қалашган эди.

Ҳазрат Саркор бу манзарадан кўнгли озиб, кўзини юмди. Ё тавба! Қанча отмасин хушёрлигини йўқотмайдиган одам, не сабаб бу тариб ахволга тушиб қолди? Ўз уйида эмас, меҳмонхонада ётибди? Ҳа, ҳамма балога анави Иван деган эски қадрдони сабаб! Бир жиҳати Саркорнинг ўзинга ўхшаб кетадиган бу мард, чапани инсон грузинларнинг раҳбарини афдариб, курсига муқим ўтириб олгандан кейин республикага ташриф буюрган янги раҳбар билан бирга келганди. Кейин бу раҳбар ҳам аллақачон мансабдан мосуво бўлиб, оламдан ўтиб кетди. Ўшанда у билан бирга келган кўп казо-казолар ҳам юксак мансабларини тарк этишди. Аммо Иван, худди чўкмас кемадай, ҳамон юзада, ҳамон улкан курсиларда ўтирибди. Бир қарасангиз Госиланда эди, Госиландан кишлоқ хўжалик вазирлигига ўтди. Лекин, энг муҳими, қайга бормасин, Саркорни ёддан чиқармади. Агар Саркор қурилишга зўр бериб, бутун бир шаҳарча барпо этган бўлса, бунинг ҳаммаси мана шу эски қадрдони Иваннинг кўмаги билан бўлди. Қадрдони Иван қайси лавозимда ўтирмасин, хоҳ Госилан бўлсин,

хоҳ кишлоқ хўжалик вазирлиги, Саркорни унутмади: у нимани сўрамасин, ёғоч деса ёғоч, қувур деса қувур, хатто, миҳ деса миҳгача — ҳаммасини муҳайё қилиб турди. Энг қизиги — ҳар йили бўлмаса ҳам йил оша Саркорни йўқлаб келади. Кўн эмас, бир-икки кун бирга улфатчилик қилиб, ўз таъбири билан айтганда, «жинилик» қилиб кетади. Бу сафар Иван бир ўзи эмас, ёшгина, кўхликкина бир малакни етаклаб келди. У Саркорга: «Сен ҳам маънуқаларингдан биттасини ол, бу ўтар-кетар дунёнинг битмас-туганмас ташвишларини ёдимиздан кўтариб, бир яйраб олайлик», деб оёғини тираб туриб олди. Саркор эски қадрдонининг бу гагини унча хушламаса ҳам, яқинда тонган маънуқаларидан бирини кўндирди...

Иваннинг қистови билан тоққа чиқинди. Бир-икки кун роса «жинилик» қилинди.

Қуриб кетгур мана шу ичкилик сабаб шундай жинни бўлдиларки, бир кун Иван уни уйғотиб, «Кел, жононларимизни алмантирайлук», деб қолди. Эҳтимол, Саркор кайф уетида, оғайнисининг бу таклифига хўп деб юборармиди, яхшиям у олиб чиққан жонон йўқ деб туриб олди...

Саркор ўзини похуш қилган бу ўйлардан қутулиш умидида, кўнгли тиламаса ҳам яна бир пиёла коньяк ичди. Одатда бундай пайтларда унга таскин берадиган ёшлик эсдаликларига шўнғиди.

Аслида бу осий банданинг исми Саркор эмас, Бобоҳон. Бу исми унга раҳматлик бобоси Миршароф Миршаб қўйган. Аммо ўтган асрнинг қирқинчи йиллари охирида экранларга «Тоҳир ва Зухра» деган кино чиқди-ю, тенгдошлари уни Зухранинг отасининг исми билан «хон Бобоҳон», деб калака қиладиган бўлишди. «Хон» сўзи кичкина Бобоҳонга негадир жуда қаттиқ тегар ва у синфдошлари билан жиққамунг бўлиб, кўйлак-иштонлари дабдала бўлгунча олишарди. Бобоси Миршароф Миршаб эса буни кўрганда жаҳли чикиш ўринга қотиб-қотиб кулар, «яша бўтам, олишгандан кейин кўйлақдан ёқа, иштондан почча, бўладиган бола бошидан маълум, сен одам бўласан хали», деб бошини силаб эркаларди. Зотан, раҳматлик

бобоси антиқа одам эди. У оқпошию даврида мардикорликка олиниб, ўша томонлардан бошига шапка, белига қилич тақиб қайтган, аммо шўролар даврида ҳам отдан тушмаган, чамаси, оқпошиюга ҳам, большевойга ҳам садоқат билан хизмат қилганди. Миршаб тагида от, белида қилич, бировларда хасад, бировларда хурмат уйғотиб, даврон суриб ўтди. Аммо негадир фарзанддан ёлчимаган, биттаю битта фарзанди, Бобохоннинг отаси, почор, касалманд йиғит у фронтга эмас, ишчи батальонга сафарбар қилинганди. Сал ўтмасданоқ отаси кетган томонлардан: «Ўзлингиз поезд тагида қолиб ўлди», деган қорахат келганди. Миршаб ўғлига аза очмади, уч-тўртта қарияларини чақириб, маърака қилди-ю, таъзияни ёнди-қўйди. Фақат раҳматлик бувиси, худди фарзандига ўхшаган муштдеккина, ногиронгина кампир, сурма тортилган кўзларида жиққа ёш, Бобохонни бағрига босиб, унсиз фарёд чекканича қолди. Миршаб эса ўғлидан қорахат олгандан кейин, мунгайиш ўрнига, қайтага қалдини тик қилиб, соқол-мўйловларини қайчилаб юрадиган бўлди. У хушқад, хушсурат дуркуш келинини ота хонадонига юбормай, «болангни шу ерда ўзинг тарбиялайсан», деган бахона билан ўз уйида олиб қолди. Шу сабабданми, бошқами кишлоқда «қуриб кетгур Миршаб ўз келини билан ўйнашармин» деган минимилар тарқади. Бу гаплар ростми, ёлғонми — буни ёлғиз Оллоҳ билади. Аммо ҳақиқат шундаки, кичкина Бобохон улғайган сайин ногирон отасига эмас, бақувват, барваста, ашқомат бобосига ўхшаб ўсаверди. Бобохон тўққизинчи синфни тугатиб, ўнинчи синфга ўтганида бобоси уни колхоз идорасига етаклаб борди. У маҳалда бир оёғини урушда йўқотиб, ўрнига ёғочоёқ тақиб қайтган мўмин-мулойимгина бир инсон колхозга раислик қиларди.

— Мана шу ёлғиз неварамни сизга олиб келдим, ука, унинг эти сизники, суяги меники, унга бир иш беринг, иш ўргансин, раис, — деб илтимос қилди бобоси.

У чоғда урушда чап қўлини йўқотиб, ўрнига резинка қўл ясатиб қайтган мажруҳ банда ҳисобчи бўлиб ишларди. Резинка қўл ҳисобчи, ёғочоёқ раисдан ҳам мулойим, ҳазилкаш одам экан, Бобохонга кассани топширар экан, ҳазилланди:

— Ёш экансиз, бир нарсага эҳтиёт бўласиз, ука!, — деб қулди. — Сиздан пул олгани ёш-ёш қиз-келиндяклар келишади. Сиз ҳам келишган йиғит экансиз, уларга махлиё бўлиб, растрат бўлиб қолманг, хали!

Резинка қўл ҳисобчи туш кўргандек ганирган экан. Ростдан ҳам пул олгани қиз-келиндяклар қўп келинаркан. Қизлар, айниқса, эрлари урушдан қайтмаган ёш бева-лар Бобохонга қўп тегажоқлик қилишар. Баъзан, берган пулингиз ширин экан, пулингиздан ҳам ўзингиз ширин экансиз, деб ҳазиллашади, баъзилари, ҳатто, «юринг шу пулингизга қулнинг ўргилсин бир ош дамлаб берай, йиғитча», деб алланималарга шама қилишарди.

Бобохон аввалига қизариб-бўзариб юрса ҳам, аста-секин уларнинг бу ҳазилларига ҳазил билан жавоб берадиган, баъзан эса ўзига ёқиб қолган ёш келиндякларнинг позик жойларини чимчилаб қўядиган бўлди. Шунда шўрлик келиндяклар жаҳл қилиш ўрнига қиқирлаб қулишарди.

Бу воқеалардан кейин бир йил ўтар-ўтмас тоғдан шум хабар келди; қўй фермаларини кўргани кетган ёғочоёқ раис отдан йиқилиб, оламдан ўтди!

Шунда Бобохон у ёқда турсин, ҳатто бобоси Миршароф Миршабнинг ҳам тушига кирмаган бир воқеа содир бўлди. Янги раис сайлашга йиғилган издиҳом, айниқса, анов Бобохон ҳазиллашиб, қиқирлаб юрадиган қиз-келиндяклар райком тавсия қилган одамни эмас, ёш Бобохонни сайлаймиз деб оёқларини тираб туриб олишди. Мажлисга келган райком вакили бу таклифга эътироз билдирган эди, хотин-халаж галаён кўтарди. Ҳозир бу хангомаларни эслар экан Бобохон ичида бир қулиб қўйди: тағил баъзи алломалар, хусусан, тарихчи олимлар у маҳалда, грузин раҳбар даврида демократия йўқ эди, деб сафсата сотишарди. Ўшандаги хотин-қизлар тўполонидан кейин райком вакили ҳам ҳеч нарса қила олмади-ю, хали йиғирмага ҳам кирмаган Бобохон ёғочоёқ раиснинг курсисига ўтирди. Ана сизга, демократия! Ўшанда бу «демократия» биргина инсонга, у ҳам бўлса бобоси Миршароф Миршабга ёқмади. Миршаб кечаси неварасини ўтқазиб, узоқ пасиҳат қилди.

— Сен, — деди у, — анов шайтон қиз-келиндякларнинг хушомадларига қўп учаверма. Эркак зоти айғир эмаски,

хар қанақа байталга чопаверса! Ундан кўра, кўнглишга ўтирган биттасини тонгин, тўй-томоша билан икковинини қовуштириб қўяй!

Бобохон бобосининг бу насиҳатини бош эгиб эшитса ҳам, кейинчалик ҳаёт ўз ишини қилди. Айниқса, кечалари отда нахта далаларини айланган маҳалларда вўза сугориб юрган ёш келинчаклар ёш раисни қулоч очиб кутиб олишар. Дарҳол дастурхон ёзишиб, белларига туғиб келган майда-чуйда неъматларини ўртага қўяр, баъзи шаддодроқлари эса яримтага ҳам шама қилишарди. Агар ёш Бобохон бирор баҳона билан жўнаб қолмоқчи бўлса, ёш келинчак отнинг жиловидан ушлаб, э худо, деб зорланарди.

— Нима гуноҳ қилдимки, бунчалар хору зор қилдинг мен бахти қарони? Бу дунёга келиб нима рўшнолик кўрдим. Ўзинг қовуштирган жуфти ҳалолим анов лаънати урундан қайтмаган бўлса! Эрта бир кун мен шўрлик бу дунёдан кўз юмганимда ортимда йиғлаб қоладиган бир фарзандим ҳам бўлмаса!

Шунда Бобохон бирдан томоғига куйилиб келган хўрликни «култ» ютиб, отдан ирғиб тушар ва бахти қаро келинчакнинг кўз ёшини артиб, унинг бир кеча меҳмони бўларди. Шундай бўлдики, тўрт-беш йилдан кейин колхоз боғчаларида Бобохонга бир томчи сувдек ўхшайдиган митти-митти жажжи бобохончалар анча-мунча бўлиб қолди. Лекин бу маҳалга келганда бобоси қариб қолгани ё хасталик енга бошлагани, тез-тез касалликка чалинадиган, майда-чуйда ганларни омади чошган неварасига айтавермайдиган бўлиб қолди. Баъзи-баъзида маслахат берар, берганида ҳам кундан-кунга обрўси кўтарилиб бораётган невараса унча ёқавермас эди. Баъзан эса аллақачон ўзини тутиб олган невараса кулгили маслахатлар берарди. Кунлардан бир кун бобо Бобохонни чакириб, ғалати бир савол берди.

— Камина сенинг ҳамма ишларингдан бохабарман. Яхши ишларингдан ҳам, қалтис ишларингдан ҳам хабарим бор. Қадам олишинг чакки эмас. Бобонг сендан хурсанд. Аммо узоқни кўзлаб иш қиладиган рахбар бир нозик

нарсани яхши билмоғи керакки, буни билмаган рахбар узоққа боролмайди, бўтам.

— Раҳмат сизга, бобожон, — деди Бобохон. — Қанақа сирли ган экан, айтаверинг.

— Чамаси, бу сирни ўзинг ҳам биласан, аммо яна бир марта куловингга куйиб олсанг ёмон бўлмайди. Сен катталарнинг томоғи тешик бўлишини биласанми? Билсанг, бу тешикка бир нарса ташлаб турасанми?

Бобохон бобосини кучоқлаб, қах-қах кулди:

— Буни билмасам ҳозиргача бу курсида ўтирармидим, бобожон! Мен уларнинг томоқлари тешик эканлигинингизга эмас, балки мансабдорларнинг мансаби катталашган сайин томоқларидаги тешиклар ҳам катталашиб бораверишини ҳам биламан. Бу тешикларга тегирмон тошини ташласангиз ҳам, улар ҳеч нарса кўрмагандай култ ютиб, хазм қилиб кетаверишларини ҳам билади неварангиз, бобожон.

Бу гандан кейин Миршаб неварасига кўп гапиравермайдиган бўлиб қолди. Фақат ўлимидан бир неча кун аввал бир ган айтдики, бу ган кейинчалик Бобохонга жуда-жуда асқотди.

— Камина халойиқдан эшитиб юрибман, — деди бобо, — пулат сандивингда пул қўвайиб қолган эмиш?

— Тўғри, — деди Сарқор.

— Тўғри бўлса, бу пулларингни нималарга сарф қилмоқчисан?

— Нимага сарф қилардим, бобожон, халққа улашаман, халқни тўйдираман, — деди Сарқор.

— Баракалла, болам, яхши шият — ярти мол! Илоё пиятингга ет, — деди Миршаб. — Аммо бир нарсани билиб қўй. Қора халқ, авом. Қанча берма тўймайди. Қанча берсанг ҳам кўрдим, демай ямлаб кетаверади. Сен бир иш қилгинки, халқнинг эсида қолсин. У ҳам бўлса — ободончилик. Пул топар бўлсанг, анов иринди-синриди идоранг қари кампирдай букчайиб қолган, клуб-плубинг — ҳаммасини анов тоғни толқон қиладиган машина, номи... нима эди — бульдозеринг билан бир кечада суриб ташла. Шунда эски гузар ёш келинчакдай яшнаб-яшариб кетади! Доврунинг элга тарқалади. Мухбирлар, газетачиларнинг кети узилмай қолади.

Бу Миршароф Миршабнинг сўнги васияти бўлди. Бир ой ўтар-ўтмас бобой оламдан кўз юмди.

3

Аммо бобосининг васиятига қараб иш қилган неваранинг обрўси ошиб, уч-тўрт йилдаёқ бутун жумхуриятга танилди. Шунда Бобохошнинг ҳамтовок дўстлари уни ўз исми билан эмас, Саркор, хатто ҳазрат Саркор, деб чақирадиган бўлишди. Қадим меъморлар лаҳжасидан ўтган бу сўз Бобохошга жуда хуш ёкиб қолди. Шу-шу Бобохош ҳазрат Саркор бўлиб кетди. Қушлардан бир куни кўтар-кўтарларнинг охирида Саркорнинг тушига ҳам кирмаган бир воқеа содир бўлди! Унинг шаҳарчасини кўргани Жумхурият Отаси келди. Бу ташрифдан кейин Саркорнинг обрўси яна ўн баробар кўтарилиб кетди.

Саркор сира унутмайди. Ўша куни у барпо қилган Санъат саройининг катта залида московлик телевизорчилар билан суҳбатлашиб ўтирган эди. Тўсатдан эшик шарақлаб очилиб, ёшлар етакчиси Зиёдахон кириб келди. У жуда ҳовлиққан, ранги оқарган эди.

— Саркор ака, хонангиздаги телефонингизга Ота чақирганлар.

— Қайси Ота? — тушунмади, Саркор.

— Қайси бўларди? Юртимиз Отасини айтаянман!

Саркор телевизорчилардан узр сўраш ҳам эсидан чиқиб, Зиёдахоннинг орқасидан югурди.

Жумхурият Отаси ундан хол-ахвол сўради-да, ҳеч кутмаган бир гапни айтди.

— Эрта туриб бириси куш бизга Катта Ота келяптилар. Пахта экадиган республикаларнинг раҳбарларини чақириб, қурултой ўтказмоқчилар.

Саркор ҳаяжонланиб, унинг гашига тушунмай қолдимиз, ё азбаройи шонганданми:

— Қайси Ота? — деб сўради. — Анов... халқлар отасининг номини бадном қилиб, ўрнига ўтириб олган кишимиз ё... — Саркорнинг гапи оғзида қолди.

— Сиз нима деётганингизни биласизми ўзи? — Отанинг овози бирдан ўзгариб, қаҳр билан янгради. — Бу улуг инсон, ўша, сиз айтган халқлар отасининг кирдикор-

ларини фош этиб, халқимизнинг қаддини тиклаганидан беҳабармисиз?

— Кечирасиз, Ота, — ёлдиради Саркор. — Мен азбаройи шошиб қолганимдан...

— Бундан кейин шошиб қолмай, ўйлаб гапиринг! — деди Ота, хиёл юмшаб. — Энди гап бундоқ, ука. Бу улуг инсон овни яхши кўрадилар. Айниқса, тўнғиз овини. Эшитишимча, сизнинг тоғ томонларингизда тўнғиз бўлар эмиш. Шу гап ростми?

— Рост бўлганда қандоқ! Бижғиб ётибди! — деди Саркор.

— Жуда лоф қилдингиз-ку, ука! — кулди Ота. — Хўн, майли, агар Отани сизнинг маконингизга олиб борсам, яхши кута оласизми? Овдан кейин зиёфат қилишингиз керак...

— Ҳаммасини еш қиламиз, Ота! — Саркор азбаройи жўшиб кетиб, «култ» ютинди.

— Унда ҳозирлигингизни кўраверинг. Сизни ҳам қурултойга таклиф қиламиз. Агар у зот ов қиламан, деб қолсалар, сизга жавоб берамиз, сиз кетаверасиз. Тушундингизми?

— Тушундим, Ота, тушундим! — деди Бобохош ҳаяжонини аранг босиб.

— Тушунган бўлсангиз... Мирзачўлда кўришгунча! — деди Ота. — Сиз ҳали ёшсиз. Яна айтаман, гапни ўйлаб гапирадиган бўлинг!

4

У маҳалда Мирзачўлда тузукроқ бир меҳмонхона ҳам бўк, қурултойга таклиф қилинган оддий инсонларгина эмас, Масковдан келган мухбирлар, хатто пахта экадиган жумхуриятлар раҳбарлари ҳам оддий мактаб биносига жойлаштирилган экан, Саркорга ҳам ўша бинодан хона беришди. Катта Ота билан кичик Ота эса Мирзачўлга махсус поезднинг махсус вагонидан келишган экан, уларни кўришнинг иложи бўлмади. Келаси куни эса сахармардон бир пиёла чойдан кейин меҳмонларни туриақатор автобусларга ўтказишиб, яқин орадаги совхоз далаларига олиб чиқинди.

Йиғилган издиҳомнинг кўзи катта йўлда. Ёнирай!
Ўттиз йил дунёни титратиб келган зотнинг ўрнига ўтирган
Катта Ота қанақа инсон экан, деб ҳамма қизиққан! Сар-
кор ҳам қанча урнимасин, ўзини босолмас, юраги гўё
гайритабиий бир ходиса олдида тургандай, гурсиллаб урар-
ди. Ниҳоят, уфқда саф тортиб келаётган қора «Чайка»лар,
«Зим»ларнинг ортида, турнақатор машиналар кўриди.
Зум ўтмай сизил машиналар йиғилган оломон ёнига келиб
тўхтади. Улардан ириб тушган ёш йигитлар, (Бобоҳон
кейин билса, булар Масков газеталари ва телевидениеси
мухбирлари экан) бир-бирларининг елкаларига мишишиб,
«Чайка»да келган ҳар икки Отани суратга олишга кириш-
дилар. Катта Ота билан кичик Ота уларнинг қуршовидан
аранг чиқиб, пахтазор томон йўл олдилар. У ерда турган
бир гуруҳ теримчилар қўлларида гулдаста, «ғув» этиб,
икки Отани қуршаб олишди. Кетма-кет яна бир тўп атлас
кўйлак кийган ёш жувоңлар, қўлларида ноз-неъмат тўла
патнислар билан етиб келишди. Икки Ота бир-бирига
жилмайишиб, ёш жувоңлар тутган ноз-неъматлардан то-
тинган бўлишди-да, журналистлар орасини ёриб ўтиб,
пахтазор ичига киришди. Шунда Бобоҳон, икки кўзи
Катта Отада, турган жойида қотиб қолди. Катта Ота, у
ўйлагандек алиқомат, юзи қаҳрли инсон эмас, юмалоқ-
дан келган миктигина кимса экан. Унинг эғнида ёқа
ўрнига қизил жияк тикилган оқ шойи кўйлак, оёғида ол-
дийгина пошпаси баланд туфли кийган эди. Юм-юмалоқ
юзи, битта ҳам тук қолмаган боши қўёш тивига ялтирар,
бутун гавдаси нимаси биландир яхши боқилган қуркага
ўхшарди.

Икки Ота пахта даласини бир зум айланшди. Катта
Ота кичик Отага нималарнидир қўлларини ёзиб уқтирди,
сўнг улар ортларига қайтиб, яна «Чайка»га чиқишди.

Олагасир, тўс-тўнолон ичида олдида икки Ота туш-
ган «Чайка», ундан кейин журналистларнинг усти очик
«Волга»лари, жумҳурият казо-казоларининг машиналари,
хуллас, боши-охири йўқ, қарвоң чексиз-чегарасиз пахта-
зорлар оралаб йўрғалай кетди. Чамаси беш-олти чақирим
юрғач, машиналар тўхтаб, йўл бўйида кутиб турган одам-
лар ёнида тўхташди.

Яна бир гуруҳ атлас кўйлак кийган ёш жувоңлар,
қўлларида патнис-патнис нозу неъматлар, яна гул кўтарган
пионерлар...

Бобоҳон бундоқ қараса... жумҳурият казо-казолари ўз
машиналаридан тушиб, ҳарсиллаб югуриб келишяпти... Ле-
кин улар келгунча икки Ота, худди бояғидек, қўлларидаги
гулдасталарни ёш қиз-жувоңларга ҳадя қилишиб, ўз
«Зим»ларига ўтиришди. Бобоҳон бундоқ ўгирилиб қараса...
шўрлик жумҳурият казо-казолари, бири баланд, бири паст,
бири семиз, бири озин, яна ҳарсиллашиб, қоқниб-сурниб
чопқиллаб келишяпти. Лекин улар етиб келгунча икки Ота
билан журналистлар машиналари жўнаб кетди. Яхшиям
Бобоҳон тушган машинанинг ҳайдовчиси журналистлар ма-
шиналарининг қаторига суқилиб кириб олган экан! Ёнирай,
Масков мухбирларининг сурбетлигини? Улар гоҳо осмон
баробар чанг-тўзон кўтаришиб, Катта Отани суратга олиш
бахонасида «Чайка»лардан ҳам ўзиб кетар, лекин Катта
Ота машинадан тушмас эди. Бобоҳон кейин билса, Катта
Ота менинг ишларимни шулар тарғибу ташвиқ қилади,
агар мен тарихда қолсам, мени шулар тарихга киритади,
деб ўйлар экан. Улар шу алфозда, ҳар беш-олти чақирим
юрғачда, бир тўхтаб, «ҳалқ» билан учраша-учраша, тушгача
юришди-ёв. Қийин бўлганда жумҳурият каттақонларига
қийин бўлди. Улар ҳар сафар Катта Ота тўхтаганда, ма-
шиналаридан тушиб, чанг-тўзонда қолсалар ҳам қоқилиб-
сурилиб, ҳаллослаб югуришар, лекин ҳар сафар, энди етиб
келганларида, Катта Ота яна жилиб қоларди.

Хайрият, тушга яқин Сарқорни қидириб, икки одам
келди. Улардан бири кичик Отанинг ёрдамчиси, иккинчиси
Катта Отанинг вакили экан, у ўзини Иван деб таништирди.
Маълум бўлишича, Катта Ота овга борадиган бўлибди:
Бобоҳон билан Иван тайёрғарлик кўриш учун кетаверишар
эмиш. Қолган ҳамма ганин Катта Отанинг ўнг қўли маиа
шу Иван айтиб берар эмиш. Уларни аэродромда Катта
Отанинг шахсий вертолётни кутаётган эмиш!

5

Иван ичкилик деганда ўзини томдан ташлайдиган, бирт
чапани, тапти ва ҳазилкаш йигит экан, улар вертолётга
чиққанда, Бобоҳон ишдан ган очган эди, у:

— Иш бўри эмаски, ўрмонга қочиб кетса, аввал қиттай-киттай олайлик, кейин шидан гаплашамиз, — деб кулди-да, бўйинга осиб олган чарм сумкасида бир шиша арақ ва колбаса-молбаса, нон-нон олиб ўртага қўйди. Кейин Бобохошнинг елкасида кучиб:

— Ов қиладиган жойингда минора борми? — деб сўради.

— Қанақа минора? — хайрон бўлди Саркор.

— Э, сен жуда гўл экансан-ку! — деди Иван. — Минора нималигини билмайсанми? Хўжайин ерга ётиб отмайди-ку тўнғизларингни? Ов минораси ёрочдан бўлади. Тepasида айвонча, хўжайин шу айвончада ўтириб отади тўнғизларингни! Шуньям билмайсанми?

Иваннинг гапи Саркорнинг ҳамиятига тегди.

— Бўпти! Керак бўлса бир-икки соатдаёқ куриб ташлай-миз минорангни! Хўжайинлар индинга келади-ку. Унғача ҳаммасини еъ қиламан. Тағни нима керак? Айтавер!

— Хали кўп парса керак! — деди Иван бошини қашиб.
— Масалаи?

— Тағни бир қийин масала... Совға-салом! — деди Иван. — буни нима қиласан?

— Қанақа совға? Тилла-нилла, хотинлари, кизлари бўлса... Сирға-пирға, билагузук.

— Бее, — деди Иван. — Шундай улуг давлатнинг отаси бошига урадим билагузук-пилагузунингни! Совға берадиган бўлсанг, ноёб бир парса бўлиши керак...

Саркорнинг хаёлидан, хали бошимга бало бўлмаса эди бунинг хўжайини, деган фикр ўтди.

Иван яна бир ниёла арақни отиб олди-да:

— Менга қара, раис, — деди лабини артиб. — Кеча хўжайиннинг сенинг маконингни тоза таърифлаган эди. Тогди жой, ўрмонлари, тўқайлари бор, деб. Тўнғиз тугул, бўри тугул, айиқлар ҳам бўлади тоғларида деб... Мабодо яхши шлов берилган мўйналаринг йўқми?

Саркорнинг кўзлари ярк этиб очилиб кетди:

— Бор, бир-иккита кўнғир айиқ терилари бор!

— Мана бу бошқа гап! — хитоб қилди Иван. — Аммо мана шу мўйналардан нўстин тикиб берсанг, янаям койилмақом иш бўларди!

— Ўлчовини билмоқ керак-ку бунинг учун, — деди Саркор.

— Ўлчовини ҳам биламан. Бўйин бир юз олтмиш, кўкраги бир юз қирк, қорин бир юз олтмиш, яхши тикувчиларинг борми? Бор бўлса, чақиравер. — Иван шундай деб, рациясини берди...

Саркор вертолётдаёқ муовинларига телефон қоқиб, ҳамма топширикларин берди.

...Ярим кечада Саркорга кичик Ота телефон қилди. Кичик Ота ҳам Катта Отани кутиб олиш инлари қандай кетаётганидан безовта экан. Унинг айтишича, қурултой эртага ўтар экан. Азиз меҳмонлар индин тушга яқин етиб боришар экан.

— Овқат масаласи нима бўляпти? — деб сўради кичик Ота.

— Овқат масаласи... ўзимизни ош — девзира гуруч ва кўзи гўшти солинган фарғонача ош, — деди Саркор.

— Хмм... — деди Ота. — Яхши, жуда яхши. Русларда «холодная закуска» деган гап бор...

— Холодильникка.. бедана билан ёш ўрдак гўштини солиб қўйдик, — деди Саркор. — Иван айтаяптики, Катта Ота ўзлари отган тўнғиз думини ковуриб ейишни яхши кўраркан...

— Иван бало! — кулди кичик Ота. — Унинг айтганини қилаверинг! Ҳа, айтмоқчи, пионерлар гулдаста тутинлари керак. Ов қиладиган жойгача хар хил шпорлар осиб қўйишингиз керак.

— Бу ҳам бўляпти...

Кичик Ота яна кулди:

— Сиз меҳмон кутавериш устаси фаранг бўп кетибсиз-ку. Раҳмат, мана, менинг ҳам кўнғлим хотиржам бўлди.

6

Меҳмонлар индинга соат ўн иккидан сая ошганда, енгил машиналарда келишди.

Олдин мотоциклларда бўйинга автомат осиб олган кўриқчилар келишди. Улар дарвоза олтидан сая ўтиб тўхташди. Орқаларидан Мирзачўлдаги «Чайка»лар кўринди. Шу захоти Саркор шай қилиб қўйган оркестр

гумбуради. Биричи «Зим»дан аввал икки Ота, уларнинг кетидан ёнгина, кўхликкина бир жувон тушди. Шуни кутиб турган пионерлар «дув» этиб, уларни қуршаб олишди, азиз меҳмонлар қўлларига гулдасталар туттишди. Шунда Катта Ота бир нима деб кулди-да, қўлидаги гулдастанни ён жувонга тутди. Ён жувон ҳам бир нима деб кулди-да, Катта Отани ўшиб олди. Гулдурок чапақлар остида қаёқдандир Зиёлахон пайдо бўлди ва аллақандай жил-напглаб бориб, Катта Отани қучоқлаб, у юзи-бу юзидан ўнди-да, суратчиларга қараб ишнайди: — Суратга олдиларингми бизларни?

У маҳалда эндигина ўн олтига кирган, очилиб кетган Зиёда юрганга думбаси ва кўкракларини диркиллашиб юрарди. Шошма, — деди Саркор ичида. — Меҳмонлар кетсин, мен сенга кўрсатиб қўяй суратни!

Катта Ота ҳам бўш келмади. У ҳам алланималар деб кулди-да, жонини белидан қучганча, суратга тушди. Шундан кейингина танишини навбати Саркорга келди. У Катта Отанинг ёнига боришга эҳтимол журъат этолмас эди. Уни Иван бошлаб борди. Лекин уни Иван эмас, кичик Ота таърифлаб берди. Шунда Катта Ота:

— Раҳмат, маладес, маладес! — деб Саркорнинг елкасига қоқди ва: — Хўш? Буёни план қанақа? — деб сўради.

Саркор жавоб бериб улгурмади, гапни Иван илиб кетди:

— Ҳамма нарса ест қилинган! Хоҳласангиз дам оласиз, хоҳласангиз тўғри овга чиқаверамиз.

— Ов қиладиган жойи узокми? — деб сўради Катта Ота.

— Йўқ, — деди Иван. — Ана, кўришиб турибди. Ўша жойда.

Катта Ота кичик Отага қаради.

— Мен, масалан, унча чарчамадим. Сен-чи?

— Мен ҳам, — деди кичик Ота. — Лекин, хоҳласангиз жипдек тамадди қилиб олишингиз мумкин.

— Тамаддини ўша ерда қилаверсак. Сиз нима дейсиз, яхши қиз?

— Сиз, нима десангиз шу! — деди «яхши қиз», бўёк тортилган кўзларини сузиб.

— Бўлмаса кетдик!

Шунда Саркор ичида ўздан яна бир бор хурсанд бўлиб қўйди. Чунки кеча у, вақт зик бўлса ҳам, дарвозадан то тепагача борадиган эски йўлни асфальтлаб қўйдирган эди. (Буни бошқа бирор раис, наинки раис, хатто вилоят раҳбари ҳам қилолмайди!)

Меҳмонлар катта йўлнинг икки томонидан хилшираб турган байроқчалар, «Хуш келибсиз, азиз меҳмонимиз!» «Қадрли меҳмонимизга шон-шарафлар бўлсин!» деб русча ёзилган шпорлар ёнидан учиб ўтиб, кечагина қурилган ётоқ минора тагида тўхтадилар.

Бу ерда ҳам ҳамма нарса тахт эди. Минорадан саз четроқда, гўё аскарлардай саф тортиб турган минг йиллик чинорлар тагида ошпазлар сабзи-пиёз тўғрашар, қабобпазлар сикларига гўшт қадаб, қўралардаги чўёларни елишар, бошқа бировлар минора тепасига арақ, вино тўла яшиқларни танишар эди.

Буларни кўрган Катта Отанинг чехраси боягидан ҳам очилиб:

— Маладес, маладес! — деб Саркорнинг елкасини яна бир марта қоқиб қўйди. Иван билан Саркор Катта Отани қўлтиклаб олиб, минора тепасига олиб чиқинди. Бу ердан рўнарадаги ўрмонлар қафтдек кўришиб турар, тўғрашар келадиган ботқоқлик эса шундоқ минора тагига келиб қолгандек яқин эди. Тўқайзор томондаги тўсинга уч-тўртта қўшовиз милтиқлар осиб қўйилган, чап томондаги хонтахтага очилган ва очилмаган шишалар, лаган-лаган наранда гўшлари, памилдори, бодринг ва яна аллақандай неъматлар териб қўйилганди. Буларни кўрган Катта Ота, боягидан ҳам очилиб кетди-да, кичик Отага юзланиб:

— Нима қиламиз, киттай-киттай қиламизми? — деб сўради.

Кичик Ота қўлини қисиб қўйиб:

— Сиз нима десангиз — шу-да, Ота, — деб илжайди.

— Юз граммсиз ов, ов бўнтими! — хитоб қилди Иван ва қадахларни тўлдирди.

— Омадингиз ёр бўлсин, Отахон! — у шундай деб, Катта Отага қадах тутди.

— Ичмаган номард.

Саркор Иван биринчи қадаҳдан кейин «жуфт бўлсин», деб қолмаса хали, деб ўйлаган эди. Хайрият бундай қилмади. Катта Ота ўз қадаҳини бир сишкоринда бўшатиб, бўш қадаҳини Иван томон отди-да, костюмини шартта ечиб, камини креслога ташлади, сўнг тўсинга осиб қўйилган милтиқлардан бирини олиб, кўзлаб кўрди.

— Бошлайверсак бўлади, раис!

Ов бошланди ҳисоб. Иван милтиқларнинг биридан осмонга мушак отди. Мушак ваҳимали вишиллаб кўкка чиқди. Шу заҳоти тўқайзор ортида кий-чув кийкириқлар, от дуруллари осмони фалакка кўтарилди. Бу — овчиларнинг овози эди. Зум ўтмай бу кийкириқларни тўнғизларнинг «хур-хур»и босиб кетди-ю, бутун ўрмон ларзага келди.

Битта қадаҳданок жунбинга келган Катта Отага Иван:

— Милтиқни олиб, ўрмонни нишонга олинг! — деб бақирди.

Катта Ота худди жангга шайланган аскардай ҳаяжонга тушиб, алапанг-таланг юриб бориб, милтиқлардан бирини олиб олди-да, ўрмон томонга ўқалди. Кўп ўтмай қутурган бир гала тўнғиз ҳамон ваҳимали «хур-хур»лашиб, бирини-бири турткилаб, тўқайзорнинг у томонидан чиқиб келди-да, шитоб билан ўзларини ботқоқликка урди.

— Отмай туринг, Ота! — бақирди Иван. — Тўнғизлар хозир бу кирғоққа чиқади!

Ҳақиқатан, зум ўтмай, ботқоқ лойидан алақандай ваҳимали махлуқларга ўхшаб қолган тўнғизлар тўқайзор чеккасига етиб келдилар-у, яна ўша шитоб билан кирғоққа тармашдилар. Шунда Катта Отадан ҳам бешбаттар ҳаяжонга тушган кичик Ота:

— Отинг, Отахон, отинг! — деб бақириб юборди.

Катта Ота ҳам худди шунини кутиб тургандай, уст-устига уч-тўртта ўқ узди. Ботқоққа чўмилиб, боягидан ҳам важоҳатли тус олган иккита тўнғиз, худди оёқларидан ўқ егандай, қоқилиб кулади-да, ётган жойида хириллаб қолди.

Боягидан ҳам ҳаяжонланиб кетган кичик Ота:

— Қойил, отахон, қойил! — деб қичқирди. Унга қўшилиб Иван ҳам:

— Қойил, Ота, қойил, — деб бақирди. — Сиз ҳақиқий овчи эканингизни исботладингиз! Отахоннинг валабаси учун!

Катта Ота, гўё оғир, ўта оғир иш қилган одамдай, пешона терларини сидириб ташлаб, мамнун қолди.

— Мен бу қадаҳни раис учун, овни шундай яхши ташкил қилган шу улуг инсон учун оламан! — Катта Ота тутган қадаҳни бир кўтаришда бўшатди-да, тўсинга уриб, чил-чил синдирди.

— Бу яхшилик нишонаси! — Иван ҳам ўз қадаҳини тўсинга уриб, чил-чил қилди.

Бўлди кийкириқ, бўлди кийкириқ!

Шу пайт бир-икки овчилар тасир-тусур от суриб келдилар-да, катта тўнғизни оёғидан боғлаб, қаёққадир судраб кетишди. Шундан кейин кичик Ота билан Иван Катта Отани қўлтиклаб, настга тушдилар. Шу заҳоти Тошкентдан келган жонон билан Зиёдахон чопқиллашиб келиб, Катта Отани у юзи-бу юзидан ўпиниб, улуг валаба билан табрисланди. Қаёққадир Саркорнинг икки муовини — бири айиқ мўйнасидан тикилган катта пўстин, бири қалпоқ олиб келиб, Катта Отага кийдиришди. Бўлди кулги, бўлди кулги! Тўсатдан ҳеч қутилмаганда Катта Ота, азбаройи тўлқинланиб, даврага тушиб, ўйнай кетди. Шу заҳоти Тошкентдан келган жонон билан Зиёдахон Катта Отага муқом қилишиб, ўйинга туша кетишди. Зиёдахон эса кичик Отани ҳам даврага тортиди. Қарсак, кулги ва жўр кийкириқлар осмони фалакка етди.

Зиёфат кун ботгунча давом этди-ёв. Бу орада ошпазлар тўнғизларнинг думларини ковуриб келишди. Катта Ота битта думни хузур билан чайнаб, иккинчисини жононга тутди. Жонон думни битта тишлаган бўлди-да, Зиёдахонга узатди. Зиёдахон қочиб, Саркорнинг орқасига яширишди. Яна бўлди кулги, бўлди кулги.

Улар овдан қайтганда қоронғи тушган эди. Оталар дам олиш учун ўзларига ағалган хоналарга кириб кетишди. Қолганлар эса дам олиш уйининг катта хонасида ўйин-кулгини давом эттиришди. Шунда ҳеч қутилмаган бир воқеа содир бўлди: Катта Отани жойлаштириб келиш учун бирга кетган Иван кўп ўтмай қайтиб кирди-да, тошкентлик ёш жононни олиб чиқиб кетди. Ошхонада қолган қиз-жувонлар бир-бирларини маъноли чимчллашиб, қиқирлашиб кулишди. Кўп ўтмади. Иван қайтиб кириб,

даврада рақсга тушаётган Зиёдахонни қуча бошлаган эди, тўсатдан йўлакда қандайдир гала-фоновур бошланди, сўнг тошкентлик жоннинг шик-шик йиғиси эшитилди...

Етиб келган Зиёдахон, кайфи баланд бўлса керак:

— Саркор ака, агар ижозат берсангиз Катта Отани ўзим тинчитиб кўярдим, — деди ишшайиб.

— Мана сенга тинчитиш! — Азбаройи газаби жунбинга келган Саркор қулочкашлаб унинг юзига тарсаки урди...

Азиз меҳмонлар эртаси кuni эргалаб Тошкентга бу сафар вертолётда учиб кетишди. Икки-уч кун ўтар-ўтмас Москвадан хушхабар келди. Олий Кенган Президиуми хазрат Саркорга «Социалистик Меҳнат Қаҳрамони» унвони берибди.

...Хазрат Саркор қанча ухлади, ўзиям билмайди. Тўсатдан қора довулдай бостириб келган ваҳимадан юраги ўйшаб, уйғониб кетди. Ёспирай, бу қора ваҳима қайдан келди? У ҳозиргина ёруғ эсдаликлардан кўнгли таскин тониб, осойишта уйқуга кетган эди-ку. Ё унга таскин берган боғи бир пиёла коньяк ортикчалик қилдимми?

Йўқ, коньяк эмас, ҳамма балога ҳозиргина кўрган туши сабаб! Ёмон туш! Ваҳимали туш!

Гўё у, хазрат Саркор, бандаликни бажо келтирган эмиш! Унга Маккадан олиб келган эҳромини кийдириб, тобутга солиб, Санъат саройининг томоша залига кўйинган эмиш. Гарчи кўчадан карнай-сурнайлар овози эшитилиб турса ҳам, томоша зали жимжит ва кимсасиз эмиш. Фақат энишдан анча нарироқда, унинг ишонган тоғлари, муовинлари Наби пайнов билан Парпи пакана ва апави... партком Зиёдахон шивирлашиб ўтиришган эмиш. Уларнинг гаплари эшитилмас, аммо тобут томон имо қилиниб, жил-панглашиб ўтирганларидан уларнинг хурсандлиги шундоқ кўришиб турармиш.

Бир маҳал эшик очилиб, клубга «Кўр қори» деб ном чиқарган собиқ имом кириб келармиш. Хазрат Саркор бу имонсиз қорини сиёсатга зид ташвиқу тарғиботлари учун имомликдан бўшаттириб, кишлоқдан бадарға қилиб юборган эди.

Ҳозир бу имонсиз қори, бошида қозондай салла, қўлида нақшишкор асо, полни дук-дук уриб, тобут томон

йўналар эмиш. Сўқир кўзини қора латта билан боғлаб олгани учунми, ё соғ кўзи симобдай ялтिलाб тургани учунми, қорининг вазоҳатидан Саркорнинг юраги зирқираб кетди.

— Ҳа, бетавфиқ банда! — деди қори наст, аммо бўғиқ ва ваҳимали товушда. — Салкам эллик йил биз ғарибу гураболарни хору зор қилдинг. Хукми Оллоҳ — эрта бир кун бандаликни бажо келтираману демай, гурунинг қолиб, биз мўмин-бечораларни оёқ ости қилдинг! Бобонг Миршароф Миршаб ҳам охиратни ўйлаш ўрнига, бу дунёнинг ўткинчи лаззатларига муккасидан кетган эди, дунё тургунча тураман, деб ўйлаган эди. Бетавфиқ бобонг не бўлдики, сен не бўласан? — Кўр қори серхашам асоини дук-дук босиб, Саркор томон юрар эмиш. Саркор жон ҳолатда ўридан турмоқчи бўлиб талнинди-ю, уйғониб кетди. Гўё кўрганлари тушида эмас, ўнгида содир бўлгандай, юраги гурсиллаб урар, ҳаво етмай, нафаси сиқилар эди...

У бош томондаги хонтахтадан бир шиша сув олди-да, пиёлага қуйинга ҳам сабри етмай, бир кўтаришда бўшатди, сўнг бир силтаниб, ўридан турди.

Қишлоқ, тўғрироғи, Саркор ўзи бунёд этган янги шаҳарча, тинч, осуда уйқуда эди. Тевараги икки-уч қават кўркам иморатлар, дўқонлар, ошхоналар, меҳмонхоналар, санъат саройи, ёзги ва киншики кинотеатр бинолари билан ўралган гузар... Ўша раҳматлик буваси Миршароф Миршаб маслаҳати билан бузилиб, қайта тикланган улкан гузар беҳисоб чироқлар шуъласида қандайдир афсонавий кўркам бир малакни эслатарди. Ёспирай, ҳеч бир каттакон раис, ҳеч бир қудратли ҳоким барпо этолмайдиган бу гўзалликни ким яратди! Мана шу ёмон хазрат Саркор барпо қилдимми! Ҳа, мана шу ёмон Саркор бунёд этди! Ўзининг энг зашди ёшлик йилларини, ақл-заковат, соғлиғи — ҳамма-хаммаси ҳисобига бунёд қилди! Энди у илгариги кучи, иқтидори ва иродасидан мосуво бўлиб, қариллик энигини тақиллатиб кела бошлаганида, бошқалар майли, унинг энг ишонган тоғлари ҳам орқаворатдан фисқу фужур гаплар тарқатиб, ичво қилишяпти!

Йўқ, гап тушда эмас. Бусиз ҳам Саркор унга қарши зимдан чоҳ қазий бошлаганларини билади! Бу қабих

харакат фақат унинг атрофидагина эмас, йўқ, вилоят, ҳатто пойтахтда ҳам унга қарши ивво бошланаётганини билади. Жуда яхши билади!

Саркор кўллари билан бошини чапгаллаб, дераза олдидаги ўриндиққа чўкди. «Майли кўрамыз ҳали, — деб ўйлади у ичида бир сиркироқ оғриқ туйиб. — Кўрамыз ҳали...»

Саркор бу ўйлардан тинкаси қуриб, ҳализамон ётган диванига гурсиллаб қулади.

8

Каттиқ уйқуда ётган Саркор ёнбошидаги телефоннинг чўзиб жиринглашидан уйғониб кетди.

Ким экан сахар мардонда унинг уйқусини бузадиган?

— Эшитаман, — деди Саркор асабийлашиб.

— Ҳозир сизни Ота билан улайман...

Зум ўтмай телефондан таниш овоз эшитилди. «Ота!»

Саркор аниқ-таниқ ўридан турди.

— Ассалому алайкум. Лаббай, Отахон!

— Гап бундай, укажон. Бугун кундуз соат бир-бир яримларда сизлардан Фарғонага ўтадиган катта йўлга чиқиб турсангиз, гап бор иним.

— Сиз келасиз-у, биз қуруқ кутиб оламызми? Дастурхон ёзамиз, мехмон қиламыз.

— Йўқ-йўқ, овора бўлманг. Фақат битта илтимос, ёнингизда ҳеч ким бўлмасин.

Телефондан «тик-тик» овоз келди.

Саркор кўнгли алақандай гаш бўлиб, қайта тўшакка чўзилди.

Ё раб! Ўзбекистондай мамлакатни чорак асрдан буён бошқариб келаётган катта арбоб, Сийёсий бюро аъзолигига номзод одамнинг унда қандай иши бўлиши мумкин?

Ҳа, валаги дунё экан бу дунё! Бир ожиз банда до-нишманддан: «Бу дунёга келиб нима кўрддингиз?» деганда, донишманд: «Ҳеч нима, кўзимни очдим-у, юмдим», — деб жавоб берган экан. Қаранг, анави каттиқкўл мўйловни бадном қилиб, унинг тахтига ўтириб олган серган Катта Ота тўнғиз овлаш баҳонасида Саркорнинг маконига келиб, роса ўйин кўрсатиб кетганига мана қанча вақт ўтиб кетди. У Америкага бориб, у ердан қайтгач, Американи

Америка қилган жўхори деб, бутун мамлакатни — Жану-бий ўлкалардан тортиб Шимоллий Қутбгача — ҳаммаёқни жўхоризорга айлантирганлари-чи! Шу жўхори бўлди-ю, роҳатижон жойидан айрилди-қолди. Ўршини энг садокати зўр шогирди эгаллади. Бу одам, худо деган экан, умрини роҳату фароғатда ўтказди, аммо у ҳам кўнга бормай бундан бир йил аввал бахдалиқни бажо келтириб, ўрнига қаҳри каттиқ кўзойнақли киши ўтирди. Шу-шу мамлакатда алақандай тушуниб бўлмайдиган ва пала-партиш давр бошланди. Ҳали нималар бўлишини бирон тирик жон билмайди.

Саркор бу ўйлардан азбаройи юраги ўйнаб, ўридан сакраб турди ва одатда бундай маҳалда қиладиган ишини қилди. Ваннахонага кириб, совуқ дунга тушди. Тиштишига тегмай дийдирагунча ундан чиқмади. Кейин хиёл енгил тортиб, катта тошойна олдига келди. Ё раб! Кечагина дўсти Иван билан тоғдаги кўриқхонада йиқилгунча арақ ичиб, жононлар билан жишилик қилиб юрган одам, сочлари, напши сочлари, ҳатто қошларигача оқ оралаб қолибди!..

Қайси бир кекса ёзувчининг гапи эсига тушиб, Саркор беихтиёр жилмайди. «Мен напши сочим ҳатто кошим оқарганидан ҳам хафа эмасман. Лекин киприкларим оқаришига чидай олмайман!»

«Хайрият, менинг киприкларимга ҳали оқ тушмаган, шекилли!» У дағал сочик билан бадани кии-қизаргунча артинди-да, душхонадан чиқди...

9

Гарчи Ота «ёнингизда бошқа одам бўлмасин» деган бўлса ҳам, Саркор шофёри ўрнига шахсий кўриқчилари бошлиғи Казбекни олди. Қўл-оёғи чакқон бу тадбиркор йигитни у бундан бир неча йил муқалдам Масковдан қайтаётганида самолётда учратиб, ёктириб қолган ва ўзига ишга олганди. Ўшанда Саркорнинг яқин дўстлари: «Ўзимизда яхши йигитлар тўлиб-тошиб ётганда бу кавказлик қашқирни олиб нима қилардингиз?» — дейишганди. Саркор эса, ҳеч бир ҳукмдор кўриқчини ўз халқининг орасидан олган эмас, деб, уларни енган эди. Мана, бир

неча йилдан бери Қазбек унга сидикидидан хизмат қилиб келади. Фақат кўриқчиликни эмас, ошпазликни ҳам қойиллатади. Бугун у парранда гўштидан кабоб қилдириб, мева-чева, ҳатто ичимликлар ҳам олиб, юкхонага ташлаб қўйибди.

Улар Фарғона томонга ўтадиган йўл ёқасида Отани кута бошладилар. Соат бирга яқин тоғ томондан келадиган қатта йўлда бир неча қора «Чайка» кўриди. Олдинги «Чайка» йўл бўйида қўл қовуштириб турган Саркорнинг ёнидан ўтиб, узокроқда тўхтади. Тўхташи ҳамано, кўриқчи бўлса керак, узун бўйли майор билан шофёр нарироқда турган машиналар томон чошиб кетишди.

Орака ўриндиқда ўтирган Ота Саркорни имлаб чақирди. У жуда хоррнни кўришарди. Азалдан қотма одам, яна ҳам озган, юзи салқиган, кўзлари аллақандай киртайиб қолган эди. У ўнг кафтини Саркорнинг тиззасига қўйиб:

— Мен ишларингизни сўраб ўтирмайман. Биламан — ишларингиз яхши, — деди. — Сиздан хурсандман, укажон.

— Раҳмат, — деди Саркор.

— Энди... Сизни бу ерга чақиринимдан мақсад — анов оғайнингиз... Иван билан ҳамон яхшимисиз?

— Яхшиман. Рост, у ҳозир камроқ келади. Аммо ўзим бориб тураман...

— Яхши, жуда яхши, укажон, — деди Ота Саркорнинг елкасини кучиб, — Сиз унга бир бориб келсангиз... Қабул қиладими?

— Қабул қилса керак. Тағин билмадим, бу орада ўзгариб қолмаган бўлса...

— Унда аввал телефон қиласизми, ё бошқа йўлларингиз борми — буни билиб олинг. Агар келавер деса... совғасалом олиб, бориб келсангиз. Сиз мабодо ўйламанг у ёқда одами йўқ экан деб — одамин ҳам, ҳатто дўстларим ҳам бор. Лекин ҳозир улар ҳам бу инсоннинг, Генсекни айтаётганман-да, мақсадларига тушунолмаб қолган...

— Гапингизга тушундим. Бориб келаман, — деди Саркор. — Сиз учун бориб келамап, Отахон. Аммо... унга нима дейман? Нимани билиб келишим керак? Биз... анов одам... Буни аниқроқ тушуштириб берсангиз, Отахон.

Ота маънос кулимсиради.

— Упақа... муҳим гашим ҳам йўқ, ука. Менда бу янги раҳбарнинг нима гишаси бор, тўғрироғи, менга терс қараётганининг боиси нима — агар оғайнингиз шуни билиб берса, жуда қатта иш бўларди.

«Ё тавба! — деди Саркор юраги яна зирқираб. — Наҳот шундай улуг одам, илгари севимли кадр бўлган одамнинг куни Иванга қолган бўлса?!»

— Яхши, — деди Саркор. — Бориб келамап.

— Раҳмат, ука. Бўлмаса мен юра қолай. Ҳамроҳларим ҳар хил хаёлга бориб юришмасин.

— Хўн, — деди Саркор. — Аммо мен озгина дастурхон ясаб келган эдим. Кабоб-пабоб, бир шиёла чой...

Ота ниҳоят чехраси хиёл очилиб, кулимсиради:

— Кабоб-пабоб бўлса, балки... анов қуриб кетгур, юз грамм ҳам бордир?

— Бор, Отахон, юз грамм ҳам бор...

Улар машинадан тушганларида Қазбек хонгахтага дастурхон ёзиб, «кабоб-пабоблар» билан бирга коньяк-коньякларгача териб қўйган эди...

Ота узокроқда турган шерикларини ҳам дастурхонга чақирини таклиф қилди. Ҳамма шиёла уринштириб, Отанинг сафари беҳатар бўлиши учун қадах кўтарди.

10

Одатда Саркор Иванни осонгина, қасрда ишласа, ўша ердан толарди. Бу сафар анча қийналди. Фақат ўнинчи марта қўнғироқ қилганидагина уни янги жазманининг дачасидан тонди. Ўзиям энг юксак идорага ишга ўтиб, бироз ўзгариб қолганми, Саркор бормоқчи эканини хушламай:

— Ҳозир ишим бошимдан ошиб ётибди! Нима қилсан, нима гапинг бор менда? — деб сўради.

Иван ҳеч вақт Саркорга бундай муомала қилмас эди. Саркор ичида ранжиб:

— Масковда ишим бор, оғайни, — деди. — Агар вақтинг бўлмаса, майли, учрашмай қоя қоламиз... Аммо мен янги жонининг билан танишиб қўймоқчи эдим. Унга совғасаломларим ҳам бор. Агар сенинг вақтинг бўлмаса, унинг ўзига ташлаб кетавераман.

Иван бирдан паст тушиб, қикирлаб кулди:

— Ҳах, муттахам! Балюсан. Ундан кўра совға-салом баҳона уни ўзимга махлиё қилиб қўймоқчиман, де? Майли, бўлмаса эрта эмас, индин ке. Анов Москва — Минск магистраль шоссеси бор-ку — биласан. Кенкурун соат олтиларда ўша жойга келиб тур. Ўзим олиб кетаман. Хўп, кўришгунча!

* * *

Саркор Масковга Иван айтгандан бир кун олдин борди. Дўконма-дўкон юриб, хатто «Берёзка»га ҳам кириб, ошпасининг янги ва эшитинишча, ўта гўзал жазманига қимматбаҳо совғалар харид қилди-да, Иван айтган Москва-Минск шоссесига бориб турди. Одатда Иван айтган вақтига дақиқама-дақиқа етиб келарди. Бу сафар ҳақиқатан ҳам иши тиниз чоғи, вақтида келмади. Саркор ниҳоят умидини уза бошлаган эди, бир маҳал ёнидан учиб ўтган қора «Мерседес» катта йўлга бурилиб тўхтади-ю, эшик очилиб Иваннинг боши кўринди.

— Ёнимга ўтир. Нимайди, «слово продавать» қиламиз дермидинг? — Хаҳолаб кулди у. — Ўзбекчаси нима?

— Ҳа, гап сотамиз...

— Гап деганда... жа опқочасанлар-а? Қалайсан? Тинчликми? Ота қалайлар?

— Ота... У шўрликнинг аҳволи... манов сенинг қаҳри қаттиқ хўжайинингга боғлиқ бўйқолди-ку!

— Тсс... — деди Иван кўрсаткич бармоғини лабига босиб. — Билиб қўй, хозир... мана шу йўл ёқасидаги дарахтларнинг ҳам қулоғи бор! Саркор... — Иван шундай деди-да, сукутга толди.

Даяс Иван! Сўнгги марта учрашганларидан буён у ҳам анча озган, чайирланган, ўзиям ёш спортчиларга ўхшар, фақат ҳамон қалин малларанг сочларида битта-яримта оқ толалар пайдо бўлган эди.

Иван машинасини учириб борди-да, чапга, қалин қарағайзорга бурди. Шундан кейин Саркор ҳисобини йўқотиб қўйди. Чапдан ўнгга, ўнгдан чапга, кейин яна ўнгга бурилиб, машина охири икки қаватли кўркам ёғоч бино олдида тўхтади.

— Бу янги жазманининг дачаси. Отаси машҳур генерал бўлган.

Иван машина юкхонасидан катта-кичик икки қути олди, уларни очиб, столга бир-икки шиша арақ, сув, икки банка қора ва қизил икра, пон-пон, қолбаса, пишлоқ ва яна алланима егулисларни териб қўйди.

— Ичкарига кириб ўтирмаймиз, оғайни, хозир девор тугул, шкафлардаги идиш-товоқнинг ҳам қулоғи бор! — У шундай деб кулди-да, қадахларни тўлдирди. — Қани кўришганимиз учур! Мен сени, айниқса, анов... тоғдаги машаққотхоналарингда қилган жинниликларимни соғиниб юрувдим. Қани, кетдик, оғайни!

— Қойил! — деди Саркор оғайнисидан кўнглида мамнун бўлиб. — Нима қилай, энди жазманингга опкелган совғаларимни кўрсатайми?

— Кўрсат, кўрсат! Жазманим шундай ёш, шундай гўзалки, сенинг анови партком ўйнашинг бор-ку, исми нима эди, ҳа, Зиёдахон... меникининг олдида ин эпюлмайди. Сен ҳам ёшроғини тонгандирсан?

— Мени қўйиб тур! Сеники жа кетворган бўлса, мана, кўриб қўй. Мана бу — дур ва жавахирдан ясалган маржон, буниси тилла соат, буниси билагузук, мана буниси ёқут кўзли тилла сирға... Мана бу бир пачка муллажириг эса сенга, оғайни.

— Қанча? — деди Иван қалин пачкани кўлида салмоқлаб.

— Юз, — деди Саркор. — Ёнида уч ноли бор..

— Раҳмат, оғайни! Жоношим билан Қанар оролларига дам олгани кетаётган эдик, асқотадиган бўлди. Қани, айтавер, нима дардинг бор? — Иван завқлаиб кетиб, яна қадахларини тўлдирди. — Э-э, ёш ўтиб кетяпти. Ростдан ҳам мен анов... тоғдаги овчилар уйида қилган жинниликларимизни кўп эслаймап. Шартта самолётга ўтириб учиб боргим келади-ю, янги хўжайинимдан кўркаман. Илгариги хўжайини, Катта Отани айтаман-да, ўзимизга ўхшаб отадими, бузуклик қиладимми, тапти одам эди. Буниси бўлса ростини айтсам, арақ деганини оғзига олмайди, жононлар ҳақида эшиттиси келмайди. Авлиё! Ке, майли, катталарнинг қулоғини қиздирмайлик. Баттар бўлсин!

Иваннинг яхши одати бор эди, улфати ичадими, йўқми — нарвойи фалак, ўзи олаверарди. Саркор эса... Саркор ўзи ҳам бу оккўнгил, бир қон ёнрок асл рус йиғити билан ичгиси, ичиб, унга ўхшаб яйрагиси келар, лекин хаёлидан Отанинг кечати гаплари, гапларидан ҳам кўра унинг гам чўкиб киртайиб қолган мунгли чехраси кетмас эди.

Учинчими, тўртинчими қадахдан кейин Саркор дилидаги дарди айтиш пайти келганини сезди-да, аста сўз бошлади:

— Мен сенинг ютуқларингдан жуда хурсандман, дўстим. Лекин бу каттиққўл, тошбағир хўжайиннинг нима қилаётти ўзи? Усиэ ҳам юрак олдириб қўйган бечора халқнинг юрагини ёрмоқчими?

Иван каттик уф торди:

— Ичим тўла дард! Аммо бу дардларни сенга ҳам айтолмайман. У ёни мен ҳам билмайман, оғайни. Фақат шунга биламанки, у — ғоя киши. Қотиб қолган коммунист. Ғоя учун сенинг Отанг у ёқда турсини, ўз хотинини ҳам аямайди. Эсингда борми, у можорлар юртида нима қилган эди? Халиги масхарабоз, окбош пошшога айтиб, танкларни чақириб олган... Шу танклар билан кўчага чиққан можорларни қириб ташлаганини эшитгандирсан, ахир? Ҳозир ҳам керак бўлса ҳеч ким ва ҳеч нарсани аямайди! Э-э... оғайни, сен нимани ҳам биласан? Мен бўлсам... ҳамма гапни сенга айтолмайман! — Иван қўлидаги қадахни бир кўтаришда бўшатди-да, мастона сузилган кўзларини Саркорга тикди. — Билиб турибман, мени йўқлаб келишдан бир мақсаднинг бор. Баджаҳл хўжайиннинг Ўзбекистонга нима адовати бор, деган савол юрагинини зиркиратиб турибди-ёв! Яшириб нима қиласан, мен эски, маккор айроқчи — ҳаммасини билиб турибман. Тўғрими гапим, айт?

Саркор кулган бўлди.

— Баласан! Жудаям сен айтгандай эмасман-у, аммо холимиз нима бўлади бизнинг? Ҳар қалай, Ота яхши одам...

— Энди, мен сенга айтсам, Отанг ҳам кўн ноқўя ишлар қилган-да, оғайни! — деди Иван ва сукутга чўмди. Чама-

си, тилида турган муҳим бир гапни айтиш-айтмаслигини билолмай иккиланарди.

Ўртага чўккан жимлик анча чўзилиб кетди.

— Хай, — деди Иван пихоят, — бердисини айтдим, худосини ҳам айта қолай. Бу икки хўроз орасида нохуш бир гап ўтган! Аммо сен бу гапни хотинингга ҳам, яқин дўстингга ҳам, энг инонган ўйвашингга ҳам айтмайсан...

Иван шундан кейин бирда овозини пасайтириб, бирда жўшиб, бирда Саркорнинг елкасига қокиб, ҳақиқатан ҳам сирли ва қўнғилсиз бир воқеани айтиб берди.

Инкилобдан олдин Масковнинг энг кўркем, гавжум кўчасида Елисеевский деб аталгучи рус казо-казоларини таъминлайдиган машҳур дўкон бўлган. Дўконнинг ертўласида энг таниқли дворянлар, совет даврида эса шаҳар партия қўмитаси, ҳатто Марказқўм ходимлари ҳарид қиладиган махсус бўлими бор эди. Дўконга Масков шаҳар партия қўмитаси саркотиби, Политбюро аъзоси ва раҳбарнинг яқин дўсти хомийлик қилган. Нима бало ҳам бўлиб, ҳозирги каттиққўл бош котиб — ўша вақтда у олдий инсон тугул пошшолар ҳам ҳадиксирайдиган махфий идорани бошқарган салкам худо — бу дўконни тафтиш қилиш ҳақида тоншириқ беради. Тафтиш оқибатида мисли кўрилмаган қаллобликлар фаш этилади. Бу етмагандек, манамаи деган амалдорлар ҳам шу дўкон воситасида катта пул, пафақат пул, ҳатто тилла-жавоҳирларни ўтариб юргани ошкор бўлади. Бу қаллобликнинг бир учи қудратли хомий — Масков шаҳар партия қўмитасининг биринчи котибига бориб тақалган экан. Шунда халиги шаҳар хўжайини раҳбарга кириб араз қилган. Айтганки, шундай жинойт бор экан, тафтишдан аввал нега шаҳар раҳбарияти огоҳлантирилмади, нега умуман партия ташкилотларининг ролини камситмоқчи бўлапти бу одам?...

Бу гап раҳбарга жўялидек бўлиб туюлгану (эхтимол, «нега мендан берухсат қилинган бу иш» деган фикр ҳам қўнғилдан ўтган бўлса, ажаб эмас) Политбюронинг кичкина мажлисини чақирган. Ҳаётнинг ғалати ўйинини қарапки, аксига олиб бу воқеаларнинг устига ўзбекистонлик Ота ҳам Масковга келиб қолгану мажлисга у киши ҳам таклиф этилган... Шунда Отадан бир хато ўтган. У, чамаси, Мас-

ков шаҳар қўмитаси саркотиби билан раҳбарнинг қалин дўстлигини билгани учун, шунга ишониб, бўлажак катта-конни каттиқ таниқд қилган. Раҳбар эса, мажлис якунида бугунги катта Ота билан Масков хўжайинининг елкаларига қоқиб, сен ҳам ҳақсан, сен ҳам, эндиликда келишиб ишланглар, дея ҳамма гани бости-бости қилиб юборган.

— Энди тушундингми бу қаҳри каттиқ хўжайин нега Оталарингни ёмон кўриши сабабини?

Саркор юраги безиллаб, базўр бош ирғаб қўйди.

— Тушундим...

— Тушунган бўлсанг, сенга дўстона маслаҳатим — Оталарингдан сал узоқроқ юр! — Иван шундай деб ён чўнтагидан жимитдеккина чармхалта чиқариб, ундан қандайдир бир нима олиб ютди-да:

— Сенга ҳам берайми? — деб сўради.

— Бу нима ўзи? — деди Саркор.

— Дори, — деди Иван. — Ҳам кайфни насайтиради, ҳам бошогриқни...

— Йўқ, — деди Саркор. — Кўриб турибсан-ку, мен озрок отдим...

— Кўриб турибман, менинг гапларимдан юрагинг сиқилияпти. Аммо ҳақиқат қанча аччиқ бўлмасин, хақиқий дўстлар бунини бир-биринга айтиб туриши керак... — деди Иван. — Ке қўй, шу бемаза сиёсий гаплардан ўзимизнинг севимли мавзумизга ўтайлик. Хўш, Зиёдахон қариб қолган бўлса, сен ҳам менга ўхшаб янгисини тошгандирсан?

Саркор қўлини силтади.

— Биттасини тониб, ёшларга раҳбар қилиб қўйган эдим, бўлмааяпти.

— Нега?

— Эри ёмон рашкчи экан.

Иван дўстнинг елкасига уриб, қаҳ-қаҳ отиб кулди.

— Рашкчи бўлса, анов чўл зоналарингга юбор, бурнини тошга ишқа! Айтмоқчи, рашк қилмайдиган, борсак ҳаминча кулиб қарши оладиган хотиннинг бор эди-ку! У қалай, тузукми? Тез қаритиб қўйдинг-да, шу шўрликни. Жазманларим етарли деб, унга қарамай қўйдинг.

— Ўзинг-чи? Ўзинг ҳам мана, уйингга эмас, жазманнингнинг уйингга олиб келдинг-ку, мени!

— Йўқ, оғайни, сен билмайсан, мен ҳар иккаловининг ҳам кўнглини оламан...

Иван кулиб яна қадахларини тўлдирди.

— Бизнинг шунча гуноҳларимизни кечириб келаётган ўша шўрликлар учун! Менинг Марускам, сенинг Гулюзинг учун!.. Энди қайтадиган вақтим бўшқолди, оғайни, — деди Иван кейин. — Бошқа муҳим бир ганим бор сенга, ранжимайсан...

— Айтавер, — деди Саркор юрагидаги галаёшни босишга уришиб.

— Айтаверсам... Аммо кўнглингга олмайсан...

— Айтавер дедим-ку сенга.

— Гап шундаки, бу йил, лекин қачон эканини аниқ билмайман, шу йил Ўзбекистонни комиссия босади-ёв. Пахта иши бўйича.

Саркор юраги ўйнаб кетиб:

— Пахта иши?! — деб гўлдирди.

— Пахта иши. Пахта бўйича жуда катта қўшиб ёзишлар бор Ўзбекистонда, деган гап айланиб юрибди. Бу масалада ўзинг соғмасан ишқилиб? Тўғриси айттавер... — Иван шундай деб дўстининг кўзларига тикилиб қаради. Саркорнинг кўнглидан: «Бу оғайним анов қаҳри каттиқ пошшо билан топишиб қолгани бежиз эмас экан-да!» деган гап ўтди. У бошини аранг кимирлатди:

— Йўқ...

— Хайрият, — деди Иван. — Бўлмаса, сенга яна битта маслаҳатим бор... Сен ташаббусни ўз қўлингга ол! Қайтиб боришинг билан, пахта теримини бошлаш баҳонасида... Ахир терим яқин-ку?

— Яқин, — деди Саркор.

— Яқин бўлса, шу баҳона мажлис чақир! Энг муҳими — мажлисда қўшиб ёзишлар бўлмасин деб, бу қусурга қарши каттиқ гапир. Шунда қўшиб ёзишлару кўзбўямачилиска қарши ҳаракатни сен бошлаб берган бўласан! Иложи бўлса бу мажлисингни телевидение кўрсатсин. Радиодан гапиришсин! Бу гапларинг албатта манов пошшога етиб келади. Бу ишни мен ўз зиммамга оламан! Гапга тушуяпсанми? — деди Иван Саркор томон энгашиб.

– Тушуняман, оғайни, раҳмат сенга!

– Раҳматни кейин айтасан! – деди Иван ва бирдан хазиллашган бўлиб Саркорнинг кўкрагига мушт урди. – Дўст ачитиб гапирди, дейдилар. Хўн, бу ёвга шима қиламиз? Яна қитгайдан бўлсинми?

– Йўқ, мен арағинга тўйдим. Раҳмат.

– Қачон кетмоқчисан, ўзи.

– Сенинг бу гапларингдан кейин... иложи бўлса ҳозир жўнардим, – деди Саркор. – Аммо самолёт эрталаб учади.

– Бўлмаса турдик, – деди Иван ва столдаги қолган-қутган егулик, очилган-очилмаган шишаларни қайта қутиларга жойлаш бошлади.

– Қайфнинг баланд-ку, – деди Саркор. – Кўча тўла мелиса.

– Бе-е, – дея кулди Иван. – Машинанинг номерини кўрмадингми? Бу номерни кўрган мелиса тўсиш у ёқда турсин, тирақайлаб қочади... Айтмоқчи, сўрамабман, қайси меҳмонхонага тушдинг.

– «Москва»га.

– Бўлмаса кетдик, оғайни! – деди Иван.

* * *

Иваннинг гаплари, айниқса, кўзойнакли раҳбар билан Ота ўртасидаги қалтис муносабат ҳақида айтганлари Саркорнинг хаёлини тўс-тўполон қилиб юборди. Шундай бўлдики, у тош отгунча «Москва» меҳмонхонасининг юмшоқ тўшагида эмас, бир боғ чақиртиқан устида ётгандек тўлғониб чиқди. Аксига олиб, самолётда таниш-билишлар кўп экан. Шунинг учун Саркор самолётга чиққач дераза ёнидаги ўриндикқа ўтирди-ю, ўзини ухлаганга солиб, кўзини чирт юмиб олди. Лекин барибир кечаси бошини говлатиб юборган безовта ўйлардан қани қутула олса!

Шўрлик Ота! Унинг озиб-тўзиб, кўзлари киртайиб қолишининг теран сабаблари бор экан бу ёқда! Йўқ, бу кетишда, анови кўзойнакли пошшо Ота бечорани гўрга тикади. Бу турқи совуқни шўрлик Отага «меҳри» тушган экан, уни тиш қўймайди. Ота ишонган одамлар, (улар сирасида Саркор ҳам бор) қувғинга тушмаса ҳали! Ҳа, Иван ҳақ, республикада тафтиш бошланиши эҳтимолдан

холи эмас. Бинобарин Саркор тез орада бир ини қилиши лозим.

Самолёт Тошкентга соат 10 ларда келди.

Шахсий кўриқчиси Қазбек пашани ҳам ўтказмайдиган аэропорт милициясидан ўтиб, самолёт биқинига келиб турган экан. Саркор машинани тўғри депутатлар хонаси томон ҳайдашни буюрди. У даставвал Отанинг ёрдамчисига сим қокди. Хайрият, Ота хануз сафардан қайтмабди. Ҳозирча Фарғонада экан. Фарғонадан Хоразмга ундан Қорақалпоққа ўтар экан. Бинобарин Ота қайтгунча Иван айтган ташаббус билан чиқиши мумкин. Аммо у шундай йўл тутиши даркорки, сиз ҳам қўямасин, қабоб ҳам. Саркор шу тўхташга келди-ю, телевидениедаги оғайнисига сим қокди. Бу одам билан мана неча йилларки, қилўтмас оғайни. У ҳар йили қаида икки-уч марта Саркорнинг дам олиш уйига чиқиб, бир-икки кун дам олиб кетади. Тағни ҳар сафар янги жонон билан чиқишига қараганда у ҳам бу борада анов ялтирбош дохий йўлини эмас, ҳозирги катта-қонлар юрадиган, яъни ҳар сўзида ноқлик ҳақида вайсаб, амалда «давринг келдим, яшаб қол» йўлини тутарди.

– Бу масалани жуда тўғри ўйлабсиз, – деди телевизорчи оғайниси хиёл ховлиқиб. – Бу йил терим мавсуми – ўта масъулиятли жараён. Бу йил планни дўндиришимиз керак. Ҳам ҳар хил қўшиб ёзиллар, қўзбўямачиликларга қатъий чек қўйишимиз даркор, деган фикрдаман. Мен радиогоа ҳам айтаман. Улар ҳам энг ўткир мухбирларини юборишди, сизга.

Кейин Саркор хўжалигига сим қокди. Иккала муовини ҳам Зиёдахоннинг хонасида унинг қўнғирогини кутиб ўтирган экан, яхши бўлди. Саркор кечкурунги мажлис борасида ҳар учаласини огоҳ қилиб, тегишли кўрсатмалар берди-да, йўлга чиқди.

Қазбек хўжайинининг ахволини дуруст илғай олмагани ёки тарки одат амри маҳол, ҳар галгидек унинг кайфи-ятини кўтариши мақсадида теша тегмаган латибаларни вайсай кетди. Саркор эса ҳамон ўз хаёллари билан банд, унга қулоқ ҳам солмади. У дам олиш уйидаги эски хангомалар – катта Ота келиб ов қилгани, кайфи ошиб қолиб қўнғир айик терисидан тикилган тўнни киийиб, бо-

шига телнакни қўндириб, ракс тушганини эслаб, ичида бир кулиб қўйди.

Ха, не-не найранглар билан салтанатни эгаллаб олган бу пошшо ҳам кўп ўйин кўрсатди-ёв! Илгариги Катта Ота эса бир қоп ёнғок эди. У азбаройи хушёрликни қўлдан бериб қўйиб, кўп жишиликлар қилди. Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг мажлисида кимдандир дарғазаб бўлиб, оёвидаги вайабзали билан минбарни тақиллатиб, жумлаи жаҳонга кулги бўлди. Аммо империализм устидан ҳар қанча қуямасин, юртга қайтганидан кейин Американи бой қилган парса жўхори экан деб, ҳаммаёқни жўхорига қўмиб ташлади. Аммо Американи бой қилган жўхори шўролар юртида яхши илдиз отмади-ю, охир оқибатда бу оёвиги болта бўлиб тушди. Бу ёви нима бўлади энди? Қасдига олиб катта даргоҳларда бўлган олатасир тортинувларда тахтта мана шу қаҳри қаттиқ киши ўтириб олди. Энди бизнинг Отанинг аҳволи нима кечаркан?

Саркор юраги дарз кетаётгандек бўлиб бир қўзғалган эдики, хайрият ўз қўли, ўз пешона тери билан барпо этган кўркем шаҳарчага кириб келишган экан...

11

Саркор тайинлагандек, у истаган одамларнинг ҳаммаси жамулжам бўлиб, уни кутаётган экан, биргалашиб партком Зиёдахоннинг хонасига кирдилар.

Саркор Масков сафари ҳақида икки оғизгина гапириб берган бўлди-ю, кечқурунги мажлис масаласига ўтди. Кейин бамаслаҳат мажлисида гапирувчилар рўйхатини тузишди. Саркорнинг таклифи билан рўйхатга энг илғор хўжалик раҳбарлари ва илғор бригадирлар киритилди.

Мажлис шу ерга келганда Нигорахон сўз сўраб қолди. У одатдагидан ҳам яхши кийинган, Саркор учун бўлса керак, хўп пардоз қилиб олган, ўзиям қандайдир жуда очилиб кетган эди.

Нигорахон ҳаяжондан энтика-энтика гапирувчилар рўйхатига илғор комсомоллардан ҳам бир нечасини киритишни илтимос қилди. Саркорнинг хаёлидан: «Қуриб кетгур бу пардоз-андоз мен учунми? Муносабатларимизни

элга ошкор қилиб юборадим чови» деган гап ўтди. Нигоранинг таклифи ҳам сўзсиз, эътирозсиз қабул қилинди.

Тошкентдан келадиган телевизорчилар, умуман, матбуот ходимларини зиёфат қилиш ҳам эсдан чиқмади.

«Маслаҳат оғзи»дан кейин Саркор қандайдир ички бир туйғуга бўйсуниб, уйга жўнаётган эди, у ёқ-бу ёғини қилниллашиб Нигорахон югуриб келди.

— Саркор ака, қатта дам оласиз? — деди у хансираб. — Меҳмонхонадами? Мен жойларингизни яхшилаб тайёрлатиб қўйганман!

Нигора ганини тугатмаган ҳам эдики, идора олдида унинг лапашанг эри кўришиб қолди.

— Кечқурун кўришамиз. Бор, ана эринг рашк чўғида коврилиб, бу ёққа қараб турибди, — деди Саркор.

Нигорахоннинг кўзлари жонқа ёшга тўлди.

— Бунинг рашкидан ўлиб бўлдим! Шу шумшукдан кутқаринг мени, жон Саркор ака!

— Қўй! Бунақа гапларнинг ўрни эмас ҳозир. Кейин бафуржа гаплашамиз...

Кўча эшиги ичкаридан қулф эди. Гулюз очди. Эгинда эски қўйлак, оёвида катта қалиш, ўзиям озиб, сўнқиқиб, юзи бир бурда бўлиб қолибди.

Гулюзнинг ҳам кўз ёши тайёр экан, уни кўриши билан мижжаси намланди.

— Кириш, нима қилиб турибсиз?

Ховлининг тўрида, бир туп шотут тағида бири биридан галати, қўллари кир-чир, аммо алақандай ширин бир тўп болакай кўзларини катта очиб турарди: набиралари! Хамма фарзандлари ўз болаларини бемаҳал қариб қолган шу шўрлик хотинга ташлаб қўйинган!

Саркор меҳмонхонага ўтаркан, кўзлари кулиб турган миттигина кизалоқ қўлини у томонга чўзиб:

— Бу менинг бувам! — деб бидирлади. Шундан кейин «Йўқ, менинг бувам, менинг!» дея ҳаммаси бирдан чувилана кетди.

— Йўқ сеники эмас, менинг бувам, менинг бувам!..

Саркор юраги шиф этиб, меҳмонхона эшигини очди. Катта чорхари меҳмонхона саранжом-сариншта, кўрпачалар ёзилган, ўртадаги хонтахта мева-чеваларга тўла. Худди

илгарилари — Саркор ҳар кун меҳмон етаклаб келадиган даврлардек, ҳамма нарса тайёр! Ҳаммаси шу шўрлик аёл, унинг хиёнатлариши билса ҳам умид ришталарини узмаган, узмай қариган шу инсоннинг меҳри билан йўғрилган.

— Мен сафарда — Масковда эдим, — деди Саркор. — Кечир мени, Гулюз.

— Масковга кетишингизни билмабмиз, бир оғиз айтмабсиз. Қўридим, ухламадим...

— Мен нима дам олай, чарчаганман. Унчага сен ўзинга қара, нима бало, бошқа кўйлагинг йўқми? Рўмонинг йўқми?

— Ким учун кийнаман, ким учун таранаман? — деди Гулюз ва кўзига ёш олди.

— Бўлди, хотин, тавба қилдим деяпман-ку, тавба қилдим. Ҳадсб гина қилаверма ахир, азизим!

— Гина қилганимда қаёққа борардим? — деди Гулюз. — Ана, ўрнингиз тайёр. Овқат-повқат кин қўяйми?

— Йўқ, овора бўлма. Кечкурун катта мажлисим бор. Тошкентдан телевизорчилар келишади. Уларни ўша ёқда ўзимиз меҳмон қиламиз. Хохласанг сен ҳам бор.

— Мен шўрлик нима ҳам қилардим бориб? Майли, дамнингизни олинг, хўжайин!..

Саркор тўрға ўтиб, кўрпачага чўзилди.

Шифтига токи терилган, ўртада беш киррали катта устун, токчаларига кўрпа ва кўрпачалар қаланган эски меҳмонхона. Раҳматли бобоси — кимсан Миршароф Миршаб қурган. У табаррук зот бўза солиб, ёр-биродарлари билан улфатчилик қилган макон бу! Саркор уни аллақачон бузиб, ўн баробар кўркам иморат қуриши мумкин эди. Лекин раҳматли бобосининг руҳини беҳаловат қилишни истамайди. Шу шўрлик Гулюзни ҳам бобоси олиб берган. Ёш, кучга тўлган Саркор кечалари пахтазорларни айланиб юрганида, гўза сугорадиган ёш бевалар: «Дунёдан ёлғиз ўтяпман, лоақал қариганимда йиғлаб кўмадиган бир фарзанд ҳам кўрмадим», деб фарёд чекканда Саркор ҳам уларга қўшилиб, кўзига ёш олган... Урушдан кейинги овлоқ йиллар эди. У фожиаги йилларнинг ҳам ўз зами, ўз гашти бўларди. Аммо кейинроқ, бу тунги саргузаштлар сабаб, қишлоқда Саркорга бир томчи сувдек ўхшайдиган

митти саркорчалар кўная бошлаганда, раҳматли бобоси уни қишлоқнинг олди қизи ҳисоблаган мана шу Гулюзга уйлантириб қўйган эди.

Саркор, ниҳоят, бу маънос ўйлардан чарчаб, кўзи илинган экан, бир маҳал устидаги ёпиқчиқ қимирлагандай бўлди. У кўзини очмасданок билди. Бу Гулюз эди. У Саркорнинг бошида ўтириб, устидаги кўрпани жуда аста, журъатсизгина тузатмоқда эди. «Бугун келаман, албатта, келаман! — деди хаёлан Саркор. — Мен бу шўрликни рағжитмаслигим, ўқситмаслигим керак».

12

Сағъат саройининг кичик зали одамга тўлган, икки муовини, Зиёдахон ва Нигорахонлар уни таиқарида кутиб туришарди.

— Радио-телевидение келишганми? — деб сўради Саркор.

— Аллақачон келишган, шай бўлиб ўтиришибди, — деди Зиёдахон. У боягидан ҳам чиройлироқ кийиниб, пардоз-индозни дўндириб олган эди. Саркор мажлисни очини ҳам, ёнишни ҳам унга тошширди.

— Вой, — деди Зиёдахон, — сиз турганда мен...

— Сен очсанг яхши бўлади, — деди Саркор. — Парткомсан, биз ҳаммамиз партиянинг солдатларимиз.

Кичик зал ҳақиқатан ҳам лиқ тўла, баъзилар ҳатто икки ёнда тик туришар, телевизорчилар ҳам, суратчилар ҳам шай эди.

Мажлис жуда чиройли ўтди. Фақат битта камчилик — Зиёдахон кўзбўямачилик ва қўшиб ёзишларга барҳам бериш ҳақида сал кўпроқ гапириб юборди-ёв! Чамаси шу сабаб, сўзга чиққан хўжалик раҳбарлари ва бригадирлар ҳам республикада бу иллат авж олиб кетганини қоралаб гапирдилар. Саркор ҳам охири сўзида, қисқагина бўлса-да, бу иллатни қоралаб ўтди. Хуллас, мажлисдан азбаройи хурсанд бўлиб кетган Саркор йиғилишдан кейин торроқ доирада зиёфат берди.

Зиёфат айни қизиган пайтда анов... Нигорахоннинг ланашанг эри кириб келди. Фирт маст, сочлари тўзвиган, кўйлагини йиртилган, чамаси, таиқарида турган қоровуллар

билан ёқалашган бўлса керак. У алпанг-талпанг юриб, тўғри Саркорнинг олдига келди-да:

— Сен... сен муғомбир, кўшиб ёзишда устаси фарағ... азозил, энди бу иллатни қоралаб, ўзингни покиза қилиб кўрсатмоқчимисан? Сен бу ишда ҳам, хотин-қизларни йўлдан уриш бобида ҳам...

Саркор қандай сакраб турганини ўзи ҳам билмай қолди. Бир ҳатлашда етиб борди-ю, қулочкашлаб шундай урдик, лапашанг ағдарилиб тушди. Яхшиям, бу шармандаликни телевизорчилар кўрмади, улар кетиб бўлишган эди...

Ҳазабдан кўзига олам қоронғи кўриниб кетган Саркор чалқанча йиқилган лапашангнинг устидан ҳатлаб ўтиб, ташқарига йўналди. У энди машинага ўтираётган эди, яна чоққиллаб Нигорахон келди.

— Саркор ака, жон Саркор ака! — деди у хиқиллаб. — Мен бу бефаҳм жиши билан туролмайман! Ажрашаман у билан!

— Билганингни қил! — Саркор шундай дея машинага ўтирди-да: — Хайда дам олиш уйига! — деб буюрди.

Саркор доим шундай қилар, бирор нарсадан кўнгли ғаш бўлса, ё дам олиш уйи ёки бирорта узок хўжаликка кетар, ўша томонларда юриб, одамлар билан гаплашиб, ховриши босиб қайтар эди. У дам олиш уйида номигагина ухлаган бўлиб, арағ тонг оттирди. Эртасига эса чорва хўжаликларини айланди. Кечқурун уйга қайтаман деб турганида, дам олиш уйининг директори югуриб келди:

— Оқсоқол, сиз hozir Отага телефон қилар экансиз, — деди азбаройи хаяжондан энтисиб. — У киши бугун икки марта сўрадилар сизни!

«Эшитган, ҳаммасини эшитган!» деди Саркор ичида.

Йўқ, Ота унақа даргазаб эмас эди.

— Қалай, яхши бориб келдингизми? — деди одатдагидек мулойим товушда. — Ивани тондингизми? Учрандингизми?

— Тондим, учрандим, Ота. Келганингизда гапириб бераман.

— Хмм, — деди Ота овози хиёл ўзгариб. — Бу дейман, кўшиб ёзишлар, кўзбўямачилик ҳақида телевизорда айтганларингизни Иван ўргатдим?

Саркор бир зум тилдан қолиб, нима дейишни билмай бўлдиради.

— Хай, — деди Ота, афтидан, Саркорнинг ахволини тушушиб. — Мен эртага тушда қайтаман. Ҳамма ишингизни йиғиштириб, олдимга келинг!

Саркор турган жойидаги стулга шилқ этиб ўтириб қолди.

13

Ота... Саркорни кутавериш кўзи илинган экан, рўнарадаги улкан соатнинг боғ уришидан уйғониб кетди. Соат миллари ронна-роса ўи иккинчи кўрсатар эди. Ота ҳали хушига келиб улгурмаган ҳам эдики, шахсий телефони жиринглаб қолди.

«Сабоҳат»...

Ҳақиқатан телефонда Сабоҳат эди.

— Сизга нима бўлди бугун? — Сабоҳат култ этиб ютиди. «Йиғелаяпти», хаёлидан ўтди Отанинг. — Тун яримдан охиб кетди: на келасиз, на телефон қиласиз. Тинчликми ўзи?

Телефондан унинг култ-култ йиғиси эшитилди.

— Мени кечир, Сабо, — деди Ота, ўзи ҳам қандайдир кўнгли бузилиб. — Мен Масковдан катта бир одамнинг кўнғировини кутаянман. Гаплашиб бўлишим билан дарҳол етиб бораман. Сен овқатингни дастурхонга ўрагин-да, этиб ухлайвер, азизим!..

— Бир гапни топиб олгансиз: ухлайвер, ухлайвер, гўё билмайсиз: сизсиз кўзимга уйқу келса...

— Биламан, азизим, ҳаммасини биламан... Лекин илтимос қиламан, сен ухлайвер. Тинчлик, ҳаммаёқ тинчлик...

Ота, телефонни кўйди-да, катта юмшоқ креслога ўзини ташлаб, толиққан, қизарган кўзларини юмди... Хаёлига негадир Сабоҳат билан дастлаб кўришган қиллари келди...

Салкам беш йил давом этган мудҳиш уруш тугаш арафасида эди. Урушдан сугил ярадор бўлиб қайтган Ота, ҳисобга туриш учун вилоят комсомол қўмитасига борди ва биринчи котибининг хузурига кирди. Кирса, тўрда шундай

ёш, шундай жозибали бир қиз ўтирибдики, Ота дастлаб хиёл доддираб ҳам қолди.

Қиз дархол ўрнидан туриб, пешвоз чинди.

— Келинг, ўртоқ лейтенант...

Қиз дурқун кўкрагига тушиб турган тилларанг сочларини орқасига ташлаб, биллар-билнимас таъзим қилди. Котибанинг фақат сочларигина эмас, дурқун қалди-қомати, гап орасида тез-тез ёқимтой жилмайиб кўйишлари — ҳамма-хаммаси тилла у ёқда турсин, жавохирдан ҳам гўзал кўришиб кетди фронтдан қайтган ёш лейтенантга.

— Шундай жахашам урундан, тўрт мучангиз тугал, соғ-саломат қайтиб келибсиз, бахтли инсон экансиз, ўртоқ лейтенант. Юринг, мен сизин обком котибига олиб кирай. Келажакнингиз ҳақида ҳам ўйлашиб гаплашайлик.

Обком котиби — бўй-басти ҳам, юрин-туришлари ҳам жуда қалати, бўйи бир қаричгина, бошида сомон шляпасини ўтирганида ҳам, турганида ҳам ечмайдиған, оёғида поиниси бир қарич туғлан, хуллас, нимаси биландир кўзиқоринга ўхшаб кетадиган хушчақчақ одам экан. Ўзиям орқаворатдан уни ҳамма «кўзиқорин» деб аташар экан. Аммо бўй-басти кўзиқориндеккина бу инсон масалани қўн чўзиб ўтирмайдиган, ўта қувнок ва дангалчи инсон экан.

— Бу гўзал кизимиз Сабохатхон аслида иккинчи котиб эдилар. Сабохатхон ўзлари ҳам сиздай жангларда тобланган мард ўғлонни кутиб юрган эдилар. Енг нимариб ишга киришинглар, қарабсизларки, бир-икки ой ўтмасданок вадавонг тўй... қани, ким қарши бу таклифга. Ерга қараб кизарганларингдан кўришиб турибдики, икковларинг ҳам бу таклифга қарши эмассизлар. Биринг — Фарход, биринг — Ширин, оқ йўл, сизларга, кадрли ёшлар!

«Кўзиқорин» худди туш кўргандек гаширган экан, уч-тўрт ой ўтмасданок уруш ҳам тугади. Уларнинг тўйлари қалаба тўйига уланиб кетди.

Ота масштабда ўқиган чоғларидаёқ шеър ва ҳикоя машқ қилиб юярди. Бу ҳам бир сабаб бўлди-ю, бир йил ўтмасданок «кўзиқорин» уни вилоят газетасига муҳаррир қилиб тайинлади. Шу-шу Отанинг мансаб бобидаги парвози тез учар самолёт парвозидан ҳам тезлашиб кетди. Вилоят газетасидан республика газетасига кўтарилди, газетадан Олий Советга ранг этиб тайинланди. Қатта Ота билан бирга Хиндистонга бориб қайтгандан кейин эса умуман

ошичи фақат олчи турадиган бўлди. Унинг омади шу даражада кўтарилиб кетди. Узоқ йиллар ўтиб мана энди бу кўнгилсиз ва хатарли воқеалар гирдоби бошланди.

Отанинг хаёлини оқ телефонларнинг бири даҳшатли жиринглаб, узиб қўйди.

— Ха, халиям ўтирибсанми? — деди Кремлдаги оғайниси. — Ётиб ухлайверсанг ҳам бўларди...

— Бўларди, албатта. Аммо телефонлашамиз деб ваъдалашган эдик-ку...

— Ха, ваъдалашган эдик, — деди Кремлдаги оғайниси. — Аммо сени қувонтирадиган ҳеч гап йўқ, биродар. Мана, пахта терими ҳам келиб қолди. Бу сафар каттик хушёр бўл. Ҳеч қандай қўшиб ёзишлар, кўзбўямачилик ва хоказолар бўлмасин. Билиб қўй: бу сафар сенинг ишларингни, тўғрироғи, босган ҳар бир кадамнингги шахсан ўзлари кузатиб борадилар... Хайрли кеч оғайни!..

Ота оқ телефонни жойига қўйиб, араг ўрнидан турди, аммо қадам босиндан чўчиб, ёрдамчисининг тугмачасини босди, эшик дархол очилиб, ёрдамчиси, қачон бўлмасин шай турадиган ёшгина йигит пайдо бўлди.

— Эшитаман!

— Менга қара, укажон, менинг сал мазам қочиб қолди.

— Навбагчи доктор шу ерда, чақирайми?

— Йўқ, — деди Ота, продасига зид равишда овози қалтираб. — Кремль касалхонасида даволанганимда, менга профессор айтган эди. Мабодо юрагинг ёмон бўп қолса 20—30 грамм арақ ичиб юбор, деб... Арақ борми? Бўлса бир култум арақ ошкел, ука...

— Хозир...

Ёрдамчи йигит, хонадан чинди-да, зум ўтмай очилмаган бир пицца арақ кўтариб кирди.

— Оч, — деди Ота. — Лекин бир рюмкадан ортиқ бўлмасин! — Ёрдамчи йигит пиццадан эллик граммлик рюмка тўлар-тўлмас арақ қуйди-да, Отага тутди.

— Қирқ грамм қуйдим, ота!

— Йўқ, — деди Ота ва рюмкани бир кўтаришда бўшатиб, ўзини юмшоқ креслога ташлади-да, кўзини юмди.

Орадан бир-икки минут ўтди, йўқми, Ота кўзини очди ва юмшоқ кресло суячликларига суяшиб, ўрнидан турди.

— Машина тайёрми? Тайёр бўлса, мени олиб чиқиб қўй, — деди Ота.

Уйдаги чироқлар ўчирилган, фақат ошхонадаги битта битта лампочка ожизгина милтираб турарди. Эшик олдида секин бориб-келиб турган милиционер югуриб келиб, машина эшигини очаркан:

— Келин оин ҳозиргина чироқни ўчирдилар, ёқайми? — деб сўради.

— Йўқ, ўзим, — деди Ота.

Емакхонадаги ёлғизгина чироқнинг хира шуъласида стол чеккасига бошини қўйиб, мудраб қолган Сабоҳатхон аранг кўринарди.

Ота оёқ учида юриб бориб, дастурхонни очди. Ўртада бир лаган ош ва бир шиша ширин вино ва бир чойнак чой турарди.

Ота Сабоҳатни уйғотиб юборгиси келмай, ёнига секин ўтирди. Унинг бошидаги бир маҳал тилладай ялтираб турадиган гўзал сочлари оқарган, сийрақланган эди. Ота юраги аллақандай мунгайиб, унинг пешонасига сочилган оқ толаларни охишта тузатмоқчи бўлган эди, Сабоҳатхон чўчиб уйғонди...

— Э, сизмисиз, хўжайин? — деди у аллақандай аянчли, зўраки жилмайиб. — Кутавериб кўзим илиниб қолибди, мен ошни иситиб келай...

— Йўқ, йўқ, — тўхтатди Ота. — Мен ё бир қошиқ ейман, ё емайман...

Сабоҳатхон итоткорлик билан чой қўйиб, эрига узатаркан, охишта ух тортди: — Қўзларингиз бирам ичига тортиб, киртайиб қолибди. Ёрилсангиз-чи, акажон! Мен сизнинг душманингиз эмасман-ку. Киши дардини ичига ютавермай ёрилса, снгил тортади, дейишади-ку! Айтсангиз-чи, нима бўляпти ўзи? Нега бунчалик озиб-тўзиб, бўшашиб қолдингиз? Ёки ишдан олинаяптими? Олишса худодан кўриб, хурсанд бўлинг. Бир кунимизни кўрармиз. Мен у ёқда турай, қизларингиз, худодан талаб олган ёлғиз ўғлингиз — ҳаммаси, ҳаммаси безонта, хар кун жон-ҳолимга қўймай сўрашади, дадамларга нима бўлди, деб. Яхши юрган одам жуда чўкиб қолди-ку, нега дадамларга қарамайсиз, дейишади. Ўғлингиз, эркак эмасми, кўн ёри-лавермайди, лекин қизларингиз...

Ота гапни хазилга бурмоқчи бўлиб:

— Қўй бу гапларингни, Сабо, — деб ёлворди. — Бўлмаса мен ҳам ҳозир сенга қўшилиб... Ота гапнинг у ёғини

айтмади. Ҳа, айтмоқчи, бир рюмка, бор-йўғи бир рюмка арақ тошиб бер, менга.

Сабоҳат, бир маҳаллар Отани мафтун этган, ҳаминша тилла жило сочиб турадиган, энди эса гам чўкиб, киртайиб қолган кўзларини ширширатди.

— Бу илтимосингиз ҳам кизик, умрингиз бино бўлиб, бир қултум арақ ичмаган одам.

Ота ранжиганини яширин учун Сабоҳатнинг елкасидан кучиб, жилмайган бўлди.

— Майли, йўқ бўлса йўқолсин ўша захри заққум...

— Йў-йўқ, — деди Сабоҳат, аниқ-ташил ўрндан тураркан. — Йўқ бўлса, йўшиб бўлса ҳам тонаман сиз учун...

У қайдандир бир шиша очилган арақ билан мигтигина билдур қадах олиб келиб қўйди.

Ота лом-ним демасдан ярим қадах арақ ичди, сўнг бир даққа бошини осилтириб ўтирди-да, Сабоҳатнинг елкасидан кучди.

— Онаси, жон онаси, энди ором олайлик.

— Яхши, — деди Сабоҳат, — юринг сизни ётқизиб, ўраб-чирмаб қўй! Фақат...

Сабоҳат эрининг елкасидан кучиб, то абад садоқат ёғилиб турган қандайдир ожиз кўзларини эрига тикди.

— Бошқа ҳеч нарса керак эмасми?

Ота, йиғирма грамм ичкилик таъсир этдими, бошқами, Сабоҳатнинг елкасидан кучиб, пешонасидан ўнди.

— Илоё, менинг бахтимга умринг узок бўлсин. Мени ўз қўлларинг билан ювиб-тараб у дунёга кузатиб қўйгайсан!

— Мени кечиринг, дадаси, — деди Сабоҳат томоғини бўғган йиғи билан олишиб. — Боя ўғлингиз келиб бир гап айтиб кетди...

— Хўш?

— Ўғлингиз айтаяпти: дадамлар бир мардлик қилсинлар, деяпти.

— Хўш?

— Ўғлингиз айтаяптики, дадамлар шартта ишни таш-ласинлар, деяпти...

— Хўш, яна нима деяпти?

— Деяптики, шунча йил ишлаб, советларга шунча хизмат қилганларида, ахир-пировардида шундай хор бўлянтилар, деяпти. Дадамлар ишдан кетсалар очдан

ўлмасмиз, Советлар қарамаса-қайишмаса, ўзим боқиб олам, икковингизни деяпти...

Ота бошини Сабоҳатнинг кўкрагига қўйганча, сукутга чўмди.

Сабоҳат, эрининг сукутини бузгиси келмас, секин елкасини кучди. Ота юмук кўзларини очиб, хотинига қаради.

— Ўғлимнинг бу гаплари учун миннатдорман. Буни ўғлингга айтиб қўйгин. Аммо... ке, азизим, мени тўшақка элтиб қўй. Қолган гапни эртага гаплашайлик! Фақат бир нарсани айтиб қўй: мен сендан ҳам, фарзандларимдан ҳам розиман, тоабад розиман!..

14

Казбек ҳар сафаргидек, Саркор айтган ҳамма нарсани тахт қилиб, машинани шай қилиб, кутиб ўтирган экан.

— Ичкиликдан нимаг бор? Яхписидан борми?

— Бор! Ҳамма нарса бор! Ичадигандан ҳам, газадан ҳам.

— Қуй, — буюрди Саркор. — Газадига... лимон бер. Шакар сенилаганидан. Иккинчисига қази, бир жуфт кабоб.

— Юргандан кейин ичасизми ё ҳозирми?

— Ҳозир, дарҳол! — Саркор, Иван бериб юборган арағидан бор экан, бир шёла ичди-да, лимонни қасир-қусур чайнаб, бир сих кабобни қўлига олди, орқа ўриндиққа солинган гиламга чўзиларкан:

— Мени овоза қилма, — деди, — телефонда дарров хўжайин чарчаган, пинакка кетган, деб айт! Уқдингми?

— Уқдим, хўжайин.

— Уқсанг, сур тулпорингни!

Саркор бошига ёстиқ қўйиб, чалқанча ётиб олди-ю, хаёлга толди.

Масков. Дохий вафотидан кейин очилган энг катта съезд. Президиумда Ота ҳам ўтирибди. Катта Ота билан бирга Ҳиндистонга бориб келгандан кейин Отанинг обрўси жуда кўтарилган. Республика съездида у биринчи котиб бўлиб сайланган. Уни Политбюро аъзолигига, жилла курси аъзолигига номзод бўлиб сайланади, деган миш-мишлар юрипти. Ҳақиқатан ҳам аъзо бўлмаса-да, номзод этиб сайланди. Лекин сайловдан олдин гапирган нутқиди у кейинчалик республикага катта зарба бўлиб теккан калтис бир таклифни ўртага қўйди.

У киши айтдиларки, пахтанинг нархи жуда баланд. Оқибатда пахтакорларнинг ҳаёт даражаси бошқа республикаларга нисбатан бир неча баробар юқори. Бу нархни қайта кўриб чиқин даркор. Бўлди қарсак, бўлди қарсак! Саркор ҳам қарсак чалди. Чалишга чалди-да, ичида афсус ва маломатлар уни ларзага солди. Чунки у пахтакор меҳнатининг мисли кўрилмаган оғирлигини яхши биларди. Ана арманлар! Бу республика делегати Арманистонши пахтадан озод қилиш даркор, шунда арман халқи коньяк ва вино деганларини дарё қилиб оқизиб юборади, деган таклиф билан чиқиб, Ўзбекистондан ҳам кўпроқ қарсак олишди. Ва пахта гурбатидан озод бўлишди.

Ёлғон нимага керак? Отанинг ўша съездеда йўл қўйган хатоси жуда қимматга тушди. Шундан кейин бир-икки йил ҳам ўтмадики, пахтакор хўжаликлар бириг-кетини ўтира бошлади. Халқ эса ош қолиб атала еди. Ана сизга, Ота! Рост, аслини олганда ўзи ёмон одам эмас бу инсон — Саркор аниқ билади — ўзи ўзидан эзилиб юрибди. Аммо нима қила олади? Поезд кетиб бўлган, ана ундан кейин бошланди «приписка» деган бало.

Ахир, халқ шўрлик нима қилсин? Дори берса бир бало, бермаса икки бало, ерда на куч қолди, на озука?

Саркор эса... Қунардан бир кун Ота уни чақириб қолди. Соат ўн иккига етиб келинг, деб илтимос қилди.

Саркор етиб борди. Ўшанда ҳам кабинетда Ота бир ўзи ўтирарди. Саркор кириши билан Ота қабулхонадаги котибасини чақириб, Кулаков билан улаб беришини сўради. Кулаков у маҳалда қинлоқ хўжалигига ҳомийлик қиларди. Зум ўтмай, котиба қайтиб кирди:

— Кулаков телефонда!

Ота у билан кўп эмас, уч-тўрт минут гаплашди, аммо шу қисқа вақт давомида чехраси очилиб, камида тўрт-беш марта унга ташаккурлар билдирди, сўнг трубкани жойига қўйиб, Саркорга юзланди:

— Мана, Саркорбек, — деди у ҳамон кулимсираб, — Отангизнинг саъй-ҳаракати бежиз кетмади. Шу йилдан бошлаб пахтанинг нархи ошади.

Саркор ҳам қувониб кетиб:

— Неча пулга? — деб сўради.

— Қилоси уч тийинга!

Саркор хафсаласи бир бўлди-ю, буни яшира олмай:

— Килосига уч тийин... Шу ҳам пул бўлдимиз? — деганини ўзи ҳам билмай қолди.

Отанинг ранги оқариб кетди.

— Шу ҳам пул бўлдимиз дейсизми? — деди Ота бутун вужуди билан олдинга эгилиб. — Уч тийиндан ўн килоси қанча бўлади? Ўттиз тийинми? Юз килоси ўттиз сўм? Бир тошпаси-чи? Уч минг сўмми? Беш миллиондан келадиган даромад-чи? Сиз ахир ҳисобчидан чиққан дондор раҳбарсиз-ку? Ҳисоблаб беринг, қани?

Ё тавба! Қўйдаи ювош бу одамнинг важоҳати шу даражада ўзгариб қолдики, Сарқор ҳатто ҳозир милициясини чақириб, «онкетинглар бу одамни тегишли жойларингга!» деб юборадими, деб сесканиб кетди.

— Мени кечиринг, Ота, — деди у ялтоқланиб. — Мен бу томонларини яхши ўйламабман. Анча катта ёрдам бўлади Ўзбекистонга. Раҳмат Политбюрога...

Ота шундан кейингина бир инёла сув ичиб, хиёл хушига келди.

Яхши-ёмон муроса қилиб юрган эди. Анов... қаттиққўл, важоҳатидан ҳўкиз хуркадиган шу кўзойнак пошшо келди-ю, Отанинг бошида қора булутлар айлана боилади.

Ёнирай! Ота салкам чорак аср улкан бир жумхуриятни бошқариб, бирор одамга ёмонлик қилмаган. Битта, битта хатоси дудук пошшо ҳаёт вақтида, беҳосдан Масковга бориб қолиб, кўзойнак пошшони танқид қилганими? Бошига нима ёмонлик қилди? Одам боласи, гуноҳкор банда, гўё ўзи ҳеч хато қилмагандай, ҳаммани эзиб, гўрга тикиб кетаверар экан-да!...

Раҳматли дудук пошшо! Тириклигида унинг қадрини билмаган эканмиз.

Сира ёдидан чиқармайди! Агар янглишмаса ўлимидан бир-икки ой муқаддам Тошкентга ташриф буюрган эди. Шунда, Ота қанчалик ҳаракат қилмасин, бутун органлар, милиция, Мудофаа вазирлиги ходимларини сафарбар этган бўлмасин, ҳамма эҳтиёт чораларини кўрган бўлмасин, иккита кўнгилсиз воқеа юз берганди. Бирини анов... Лимончи академикнинг бошини кўриб қайтаётганларида, бирини авиация заводида уст-устига икки кўнгилсизлик содир бўлди. Улар Лимонарийдан чиқиб, авиа заводга кетаётганларида... Улар юрадиган йўлдан поезд ўтар экан, дудук пошшо билан Ота шу ерга келганларида беҳосдан поезд келиб

қолса борми? Поезд бўлганда қандок, қаида ўттиз вагон тиркалган эшелон экан қисталок! Худди майиб илондай судралган саноксиз вагонлар ўтяпти, ўтяпти, қани тугаса! Ўшаида Ота ичида бу хатонинг олдини олмаган латта-чайнар ходимларнинг ота-боболаридан тортиб, ҳозирги авлодигача ҳаммасини ичида сўкиб чиққанди. Аммо Катта Ота, жойи жаннатда бўлсин, бир оғиз норозилик аломатини билдирмади. Чидамли, бардошли экан!

Иккинчи кўнгилсиз ҳодиса самолётсозлик заводида рўй берди. Бошида бу ерда илғор заводнинг илғор раҳбари билан ўтказилган учрашув жуда тинч ва яхши ўтди. Фақат завод ҳовлисида ўтказилган митинг чоғида ноҳуш ҳодиса содир бўлди.

Митинг завод ҳовлисида ўтди. Дудук пошшо ва Ота билан бирга келган масъул ходимларни офтобдан тўсини учун омонатроқ айвон тағига жой қилинган экан. Шунда, мезбонлар келадиган одамлар қанча бўлади, буни ўйлашмаган экан, одамлар эса айвончанинг тағи у ёқда турсин, тепасига ҳам чиқиб олишган эди. Митинг энди бошланганда, Катта Ота ва кичик Ота билан бирга келган масъул кишилар бошига томдаги айвон бирдан ўпирилиб тушса борми? Ота ҳозир ҳам бу воқеа эсига тушса, юраги ўйнаб кетади.

Ўшаида Отани кўн сақлаб келаётган Оллоҳ таоло уни яна бир сақлади. Агар дудук пошшогай бағри кенг одам ўрнига ҳозирги турки совук, кўзойнак пошшо бўлгандами, ҳамманинг боши кетарди.

Дудук пошшо кўрикчиларидан ҳам бир-иккитасининг бошлари ёрилиб, юзлари кўкарди. Аммо дудук пошшо бир оғиз норози гап айтмади, на Отага, на завод раҳбарларига вазаби келганини билдирмади.

Аммо кейинчалик Отага кўн маломатлар келтирган яна бир кўнгилсиз воқеа содир бўлди.

Алишер Навоий номидаги санъат саройида ўтган якуновчи мажлисда дудук пошшо Отанинг зиммасига яна бир кўтариб бўлмас даражада оғир вазифа юкледи.

— Укажон, — деди у, Отани ўзига жуда яқин олиб. — Ўзбекистон ҳозир йилга беш миллион етти юз тонна «оқ олтин» тонширапти. Келинг, укажон, шу рақамни майдалаштириб ўтирмай, юм-юмалоқ олти миллион қилиб қўяколайлик!

Бўлди қарсақ, бўлди қарсақ! Бутун зал ўрнидан туриб кетди. Мажлис тугади ҳамки, қани қарсақлар тугаса!

Танаффус вақтида бутун издиҳом, улар орасида Саркор ҳам бор, дув этиб икки Отани ўраб олишди. Отани бир неча бор кўтариб, осмонга отиб тутиб олишди. Халойиқ дудуқ пошшоли хам шундай қилмоқчи эди, аммо унинг кўриқчилари бунга изи беришмади. Бу буюк инсон, уни эҳтиёт қилишимиз даркор, дея дув ёширилиб келган оломони орқага қайтаришди.

Ха, ҳаёт шундай экан. Фақат душманларинггина эмас, дўстларинг хам омадинг келганда кўтар-кўтар қилишар экан, омад сендан тескари ўгирилдими, бас, алиvido деб, сендан юз ўгириб кетаверар экан!

Шулардан бири Саркор бўлса, кеча телевизорга чиқиб нималар демади? Эндиликда пахта соҳасида кўзбўямачиликка, кўшиб ёзишларга барҳам берайлик, деб шпор ташлади.

На қизармай, на бўзармай ганирди, гўё ўзи кўшиб ёзмагандай, гўё кўзбўямачилик қилмагандай, шўрлик Ота эса қанча яхшиликлар қилмади, душманлари Ота тугул Масковга хам хат ёзишди, не-не ёмон гаиларни ганиришмади? Ота уни бу гаиларнинг ҳаммасидан химоя қилиб келди... Майли сабр қил, чол, аввал кўргин, эртага келганда нима деркан, ўзини қандай оқлар экан?

Ким билсин, Ота бу сафар Саркордан батамом юз ўгириб, айниқса, анов телевизор машмашаларидан кейин, қиличини яланғочлаб ўтирган бўлиши хам мумкин! Саркорнинг говлаб кетган миясини Қазбекнинг: — Тошкент денгизига келдик. Хўжайинг, қўл-пўлларингизни ювиб оласизми? — деган саволи бўлди.

Саркор аранг бонини кўтариб, ён-верига қаради. Улар Тошкентга қираверинидаги катта қўл ёқасида туришарди.

Саркор шартта қўйлагини ечиб:

— Сув-пувнинг бўлса онкел! — деб буюрди. Бошидан тўпигигача ҳаммаёғини совуллаб ювинди, кейин бир шиша сув билан элик грамм арақ ичиб, машинага чиқди.

— Кетдик. Бу ёғи ё раззоқ! Ё остидан, ё устидан!

— Қўп ваҳима қилаверманг, хўжайин, — деди Қазбек. — Бир умр олчи туриб келган ошингиз нега энди пукка тунар экан? Ота олдидан яхши чиқсангиз, сиздан битта зиёфат.

Саркор ках-ках отиб кулди.

— Битта эмас, сен Кавказ қашкирига ўнта зиёфат! Чу де отингни!

Пастда лифт хўжайини кутиб турган экан, ракета учиргандай учуриб, «зув» этиб қабулхонага олиб чиқди.

Одатдагига қарши, қабулхона бўм-бўш эди. Ёрдамчи чаққон йиғит ичкарига кириб кетди-да, дарҳол қайтиб чиқди.

— Марҳамат, кутаянтилар.

Ота дераза томонга қўйилган, кўк мовут ёпилган узун столнинг тўрида, қатор оқ телефонлар саф торган стол ёнида ўтирар эди. Ота уни кўриб:

— Марҳамат, марҳамат, — деди кулимсираб ва негадир ўрнидан турди. Улар кўришар эканлар, Саркорнинг юраги уйишиб кетди. Ота, тўрт-беш кун аввал кўришганларидан хам баттар қорайиб, лаб-лунжлари ичига ботиб кетган эди.

— Хўш, Саркор ака, сафар яхши бўлди-ми? — деди Ота ва тўсатдан: — Юринг, ичкарига қира қолайлик, — деб таклиф қилди.

Саркор бу даргоҳга шунча келиб, эътибор бермаган экан, тўрда яна бир махфий хона бор экан.

Улар олдинма-кейин ўша эшикдан ичкарига кирдилар. Бу хам уялкан, жим-жит ва беҳавотиргина, столда бир даста тарелкалар, чойнак-пиёлалар — ҳамма нарса мухайё, фақат телефон йўқ, жим-жит эди.

Ота тўғри тўрдаги диванга ўтиб, Саркорни хам ёнига таклиф қилди. Шу пайт чап ёндаги эшик очилиб, сув-пув, мева-чева тўла патнис кўтариб, ёнгина қиз кирди. Олиб келган неъматларини столга қўйиб, отага юзланди.

— Яна нима керак, Ота?

Ота кулди.

— Бир нима керак, қизим. Бизга бир шиша арақ ва бир шиша коньяк. Газагига кабоб-пабоб... Хўжайинингиз ўзи билади, қизим...

Ота шундай деб кулди ва қандайдир ички бир дард билан: — Саркоржон, — деди. — билмадим, мен бу ташвишлардан ўлиб кетаманми.

— Йўғ-е, қўйинг бу гаиларни, Ота? — деди Саркор, тўсатдан юраги зирқираб. — Ахир республикамиздаги ҳамма ишларга ўзлари мажбур этган-ку, бизларни! Мана бу ҳозирги кўзойнақ пошшо нега ўшанда қилмагани бу

дўқларни? Нега оғзига сўк олиб ўтирганди? Сабаби маълум. Гаши ўтмаслигини, дудуқ пошшо унга йўл бермаслигини яхши биларди бу турқи совуқ кўзойнак пошшо! Қани, келсин-чи, биз билан гаплашгани! Гаплашиб кўрайлик-чи, мақсади нима у жаллодининг.

— Унинг мақсади бизни... ҳам хайдамоқ, ҳам қамамоқ, — деди Ота

— Қамай олмайди! Қўрқманг, Ота! Келадигаиларининг ҳам томоқлари тешик-ку! Берармиз коришлари ёрилиб кетгунча!..

Отанинг чехраси бирдан очилиб кетди.

— Мана энди ўзингга ўхшаб гаширдинг! Қуй, анов захри заққумдан! Умримда бир рюмкадан кўп ичмаган одам, бугун ичишман сен билан!..

— Кўйинг, Ота, бу масалада мен билан мусобақа ўйнай олмайси. Сизнинг номангиз элик грамм. Аммо бугунги бу гаплардан кўрқаверманг, Ота! — деди Саркор, рюмкани бир кўтарганда бўшатиб, диванга ястаниб ётди. Назарида, эндиликда Ота унинг қўлида эди.

Рўнарадаги девор соати жиришглади.

Ха, соат миллиари рошша-роса ўн иккени кўрсатарди. Ота ёнбошида саф тортиб турган телефонлардан бири жиришглаб қолди.

«Сабоҳат!»

— Кечаси соат ўн икки бўлашти, хануз ишда ўтириб-сиз... Тинчликми ўзи?

— Тинчлик, тинчлик, Нарн борса ярим соатларда етиб бораман. Сен бамайлихотир ётиб ухлайвер, азизим. Телефон кутаянман...

Ота телефонни қўйиб, киртайиб қолган хорфин кўзларини юмди. Ота хануз давом этаётган мудҳиш ўйлардан қарахт эди.

15

Саркор қадахдаги арақни сиққориб ташлади, аммо патнисдаги неъматлардан олиш ўрнига дастрўмоли билан лабини артиб кўяқолди. Арак ичак-чавоғини куйдириб ўтди. Аммо бир зумдан кейин қорнидаги оғриқ йўқ бўлди-ю, чехрасига қон, лабларига кулги югурди.

— Яна биттадан оламизми?

— Йўқ, — деди Ота. — Менга етади.

Саркор унга сиққориб қаради-ю, сесканиб кетди. Отанинг юзида қон қолмаган, қўллари титрай бошлаган эди!..

— Сен ич! Баъзи парсаларни ошқора гаплашиб олишимиз керак... — Ха, нега ичмайсан? — деди Ота овози хиёл титраб. — Ич буни! Хали мени сенга айтадиган гапларим, гиналарим бор! Мен сени Масковдан яхши гап тошиб келасан, деб юборган эдим. Сен бўлсанг бунинг аксини тошиб келдинг. Шундан бери кўзимда уйку йўқ, ука.

— Нима қилай, ота? У ёқда шунақа гаплар бўлди. — Ярамас Иван, илгариги Иван эмас, жуда ўзгариб қолибди. Хадеб кўзбўямачиликни неси қилаверади... Бунинг олдини олишлар, акс ҳолда ёмон бўлади, дейди...

— Қанақа кўзбўямачилик? — Ота холига зид бир чакқонлик билан ўрнидан туриб кетди.

Шу пайт эшик шитоб билан очилиб, Отанинг ёрдамчиси — наканагина, аммо ўта чакқон ёш йигит кирди.

— Москва, телефонни олиш, Ота. Йўқ, уни эмас, шахсий телефонингизни. Катта хўжайин сўраяпти...

Ота ёрдамчиси кўрсатган телефонни олди.

— Эшитаман... — У шундай деди-ю, тош қотди-қолди: — Неча дедингиз? Беш юз... Албатта, албатта, ҳамма шароитларни яратиб берамиз. Йўқ-йўқ, ҳеч қандай тўсқинлик бўлмайди. Ўртоқ... — У кўзойнак пошшонинг исми шарифини зўрға айтди-ю, креслосига йиқилди, йиқиларкан, дир-дир титраган қўлидаги телефон полга тушиб кетди.

Саркор югуриб бориб, трубкани олди. Лекин телефон ўчган эди.

— Беш юз, беш юз терговчи келаётган эмиш, — деди Ота ва кўзини юмаркан: — Доктор, доктор чақиринглар, — деб шивирлади.

Ёрдамчи чоққиллаб чиқиб кетди. Саркор нима қилишини билмай, турган жойида қотиб қолди. Хаёлидан ўлиб қолмаса эди, тағин, деган гап ўтди. Хайрият, унгача бир гуруҳ эркак-аёл докторлар чоққиллашиб кириб келишди. Отанинг ёрдамчиси унга, сиз чиқиб туришг, деб илтимос қилди. Чамаси, ярим соатлардан кейин (Саркорга бу ярим

соат ярим минг соат бўлиб туюлди), докторлар Отани билдиракли креслога ўтказиб, бошига қўн ёстик қўйиб, билдиратиб олиб чиқиб кетишди. Саркор шундан кейингина кўнгли гаш, аввалги шаштидан тушган ҳолда саройни тарк этди. Қазбек машинанинг орқа ўриндиғига чўзилиб, шинакка кетган экан. Саркорнинг қадамларини эшитиб, ашия-танил ўрнидан турди-да, ўз жойига ўтиб ўтирди.

— Бедана юриш қилайми ё учирайми дулдулни? — Сўради у.

Саркор орқа ўриндикка узала тушиб, чалқанча ётиб олди.

— Учир. Шундай учиргинки, ярим соатда етиб борайлик овулимизга, — деди Саркор.

— Тинчликми ўзи, хўжайин? Шаштигиз паст?

— Мен билан ишнинг бўлмасин? — деди Саркор. — Йўлга қара!

Бугун Саркор вазиятнинг нақадар оғир эканлигини тушунди, жуда чуқур англади. Яқин кушларда рўй бериши мумкин бўлган фалокат, Отанинг ахволига қараганда у ўйлагандан юз баробар хатарли эканлигини тушунди. Лекин нима қилиши мумкин, агар анови беш-олти юз тафтишчилардан йигирма-ўттизтаси унинг хўжалигига бос-тириб келиб, ҳаммаёқни остин-устун қилиб, текшир-текширни бошласа, Саркор нима қила олади? Қўлидан нима келади? Илгарилари ҳам гоҳо-гоҳо Саркорнинг хаёлига шундай фикрлар келса, ўзига содиқ йигитлардан йигирма-ўттизтасини шай қилиб қўйиб, келган тафтишчиларни ўз маконидан қувиб чиқаришни ҳам ўйлаб қўярди. Отани инфаркт килинига оз қолган бояги телефондан кейин бу ўйларнинг бари куракда турмайдиган хомхаёл эканлигини тушунди, жуда чуқур тушунди. Аммо тез кушларда Тошкентдаги министр оғайниларида мутахассисларни чақириб, бухгалтериясини бир текшириб қўйиш керакмикин? Омбор мудирлари, умуман мол-дунёлар сақланаётган жойларни, пулга хўжайишлик қилаётган кассирларини ҳам бир сил-китиб, сал шаштидан тувириб қўйиши керакмикин? Ана ундан кейин, йўқ, ундан ҳам олдин шу бугунинг ўзидаёқ барча хўжалик раҳбарларини Саъбат саройининг кичик

залига йиғиб, келаётган балого қарши тайёргарлик қўриб қўйиш лозим.

Саркор шу қарорга келди-ю, дархол рация орқали Зиёдахонга қўнғирок қилиб, шу бугун саъбат саройининг кичик залига барча ходимларни йиғиб туришни буюрди. У етиб борганда кичик залга эллик-олтмишга яқин фаоллар йиғилган эди. Саркор, кўз олдида ҳамон Отанинг хонасида содир бўлган қўрқинчли воқеа, отанин пўтқ сўзлади. Кимки бир грамм пахтани қўшиб ёзса Сибирь бўлади, деб огоҳлантирди. Фаоллар бошларини қуйи солиб, сукут сақлаб эшитдилар, лекин бу сафар одатдаги қарсақлар янграмади. Хамманинг дилида алақандай бир ваҳима босириб келаётганидан чўчиш аломати шундай сезилиб турарди.

Саркор мажлисни ёпиб, машинасига ўтираётган эди, жияни, бирлашма касалхонасининг бош шифокори келиб қолди.

— Тоғажон, агар рухсат этсангиз, мен ҳам бораёй уйингизга, — деди у журъатсизгина. — Гап бор, тоғажон.

Саркорга жиянининг гаплари ёқмади:

— Нима гап? — деди хушламай. — Хўп, чиқ машинага.

Хотини ош дамлаб, ушнинг йўлига тикилиб ўтирган экан, бир зумда дастурхон ёзиб, ҳамма нарсаини тахт қилди. Саркор иккита қатга пиёлани тўлдирди:

— Қани, кетдик, жиян!

— Тоғажон! Биласиз-ку, мен ичмайман.

— Жуда соз, — ичинг қилди Саркор. — Менга кўнпроқ қоладиган бўпти!

Саркор жияни арақ ичмаслигини билар эди, аммо хозир юз грамм билан асабини босмаса, кечаси билан мижжа қоқмай чиқишини ўйлади, шинани тағига бир уриб оғзини очди-да, иккала пиёлани ҳам тўлдирди.

— Тоғажон, мен ичмайман, — такрорлади жияни.

— Ичма, ичмаганинг яхши, жиян, — деди Саркор. — анави бедаво касалга мубтаю бўлганимга қирқ йилдан ошди. Энди ундан қутулиш амримахол! — Саркор шундай деб бир пиёла арақни бир кўтаришда бўшатди-да, оғзига газак ҳам солмасдан, жиянига қаради.

— Хўш, жиян, бир гашинг борга ўхшаяпти! Гашир, мум тишламай.

— Йўқ, сизга ақл ўргатишга ожизман, тоғажон, — деди жияни. — Фақат... буидан кейин ўзингизни сал босиб, обрў-эйтиборингизга яраша иш қилсангиз дейман, тоғажон.

— Хўш? — деди Саркор. — Обрўйимга путур етказадиган қанақа иш қилибман?

— Апави комсомол секретарини эри уриб, кейин Масковга кетибди. Марказқўмга кириб, шикоят қилибди...

— Хўш, биров эшитганми, у шилқимнинг арзу додини?

— Эшитганда қандок, комиссия юборадиган бўлишибди...

— Бас! — деди Саркор ва сакраб ўрнидан турди. — Шу ҳам стар бугунга! Менинг ғамимни сен емай қўя қол.

— Яхши дам олинг, тоғажон.

Саркор индамади.

16

Жонажон тоғаси билан бўлган суҳбатдан асаби бузилган жиян уйига эмас, касалхонага борди. У ўз хонасига кириб, энди жойига ўтирган эди, телефон шовқин солди. Келинойисининг нолакор овози эшитилди:

— Тоғангизни олиб кетишди!

Жияшнинг оёқлари қалтираб, ўтириб қолди.

— Қачон? Кимлар олиб кетди?

— Билмасам, сиз кетишингиз билан дарвоза олдига уч-тўртта ёпиқ машина келиб тўхтади. Тоғангизни биласизку, ўрнидан сакраб туриб: «Ким бу ярим кечада дайдиб юрган», деб бақирган эди. Бостириб келганлар эшикни тепиб, ёпирилиб киришди. Юзларига пиқоб, кийиб олган. Қўрган одам даҳшатга тушади. Улар тоғангизни чалиб йиқитдилар-у, оёқ қўлларига кишан солиб, судраб олиб чиқиб кетишди. Мен дод деганимча қолавердим.

Жияндан садо чиқмади. Фақат анчадан кейин:

— Хўш, келинойи мен эрталаб кириб ўтаман, — дея олди холос.